

KLAIPĖDOS UNIVERSITETO
SOCIALINIŲ IR HUMANITARINIŲ MOKSLŲ FAKULTETO
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO IR POLITIKOS MOKSLŲ KATEDRA

GLOBALINIO SAUGUMO POTENCIACIJA LIBERALIOJOJE
TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ ISTORIJOJE

Magistro baigiamasis darbas

Autorė

SMNNS21 stud. Vita Kelpšienė

Darbo vadovas

Doc. dr. Kęstutis Šerpetis

Klaipėda, 2022

BAKALAURO / MAGISTRO BAIGIAMOJO DARBO LYDRAŠTIS

Pildo bakalauro/magistro baigiamojo darbo autorius

Vita Kelpšienė

(bakalauro/magistro baigiamojo darbo autoriaus vardas, pavardė)

Globalinio saugumo potencialija liberaliojoje tarptautinių santykių istorijoje

(bakalauro/magistro baigiamojo darbo pavadinimas lietuvių kalba)

Patvirtinu, kad bakalauro/magistro baigiamasis darbas parašytas savarankiškai, nepažeidžiant kitiems asmenims priklausančių autorių teisių, visas baigiamasis bakalauro/magistro darbas ar jo dalis nebuvo panaudotas Klaipėdos universitete ir kitose aukštosiose mokyklose.

.....

(bakalauro/ magistro baigiamojo darbo autorius ir parašas)

Sutinku, kad bakalauro/magistro baigiamasis darbas būtų naudojamas neatlygintinai 5 m. Klaipėdos universiteto studijų procese.

(bakalauro/ magistro baigiamojo darbo autorius ir parašas)

Pildo bakalauro/magistro baigiamojo darbo vadovas

Bakalauro/magistro baigiamąjį darbą ginti

(įrašyti – leidžiu arba neleidžiu)

.....

(data) (bakalauro/magistro baigiamojo darbo vadovo vardas, pavardė ir parašas)

Pildo katedros, kuriojančios studijų programą, administratorius (sekretorius)

Baigiamasis darbas įregistruotas katedroje.....

(data)

.....

(katedros sekretorės vardas, pavardė ir parašas)

Pildo katedros, kuriojančios studijų programą, vedėjas

Bakalauro/magistro baigiamąjį darbą ginti

(įrašyti – leidžiu arba neleidžiu)

.....

(data)

(katedros vedėjo vardas, pavardė ir parašas)

Recenzentu(-ais) skiriu

(įrašyti recenzento(ų) vardą, pavardę)

.....

(data)

(katedros vedėjo vardas, pavardė ir parašas)

SANTRAUKA

Kelpšienė V. Globalinio saugumo potencialija liberaliojoje tarptautinių santykių istorijoje.

Politikos mokslų magistro studijų programos baigiamasis darbas. Darbo vadovas dr. K. Šerpetis. Klaipėdos universitetas. Klaipėda, 2022. 53 p.

Šiame darbe nagrinėjama nacionalinio saugumo transnacionalizacija. Analizuojamas tarpvalstybinių santykių internacionalizacijos procesas, tarptautinių organizacijų atsiradimas. Nagrinėjami tarpvalstybinių santykių internacionalizacijos proceso ypatumai nuo „Vienos kongreso“ iki „Tautų Sąjungos“. Aptariama pasaulinė tvarka po II pasaulinio karo- „Jaltos sistema“ Šaltojo karo epochoje. Darbo **tikslas**- išanalizuoti globalinio saugumo potencialiją liberaliojoje tarptautinių santykių istorijoje. Tyrimo tikslas sąlygoja šiuos **uždavinius**:

1. Atskleisti politinio realizmo ir liberaliosios tradicijos raidą naujųjų amžių tarpvalstybinėje politikoje;
2. Išnagrinėti nacionalinio saugumo transnacionalizaciją, tarptautinių santykių sistemos tapumą;
3. Identifikuoti naujosios pasaulio tvarkos modelius.

Darbe taikomi šie metodai: literatūros analizės metodas, palyginamasis metodas, sintezė ir apibendrinimas.

Darbe prieita prie šių pagrindinių **išvadų**:

1. T. Hobso ir D. Loko filosofinės politikos darbai laikytini šiuolaikiniais nacionalinių valstybių sąrangos pamatais. T. Hobsas pirmasis iš filosofų pateikė liberaliosios atstovaujamosios valdžios sampratą pabrėždamas, jog valdžia atstovauja, bet nevaldo, jos pareiga yra užtikrinti, kad žmonių gyvenimas būtų saugus. Individas turi atsisakyti savo neribotos laisvės ir pasiduoti politinei valdžiai.
2. Identifikuotas naujosios pasaulio tvarkos modelis – ES virsmas iš ekonominės sąjungos į politinę sąjungą. Šį virsmą atspindi pagrindiniai ES dokumentai – Maastrichto, Amsterdamo, Nicos, Lisabonos sutartys. Vertinat šią istorinę ES kaitą, dabartinę ES sistemą galima laikyti globalinio saugumo protomodeliu XXI a. tarptautinių santykių įtvarkai, esamų ir atsirandančių valstybių demokratiškam įjungimui į naująją pasaulinę tvarką. I. Kanto „amžinosios taikos“ ir pasaulinės federacijos projekto vizija gali būti laikoma vieninga Europa, kurią vienija ir užtikrina globalinį saugumą tarptautinė organizacija – Europos Sąjunga.

SUMMARY

Kelpšienė V. The potential of global security in the liberal history of international relations.

Master thesis paper of the student of the Political science studies. Coordinator dr. K. Šerpetis. University of Klaipėda. Klaipėda, 2022. 53 p.

This paper examines the transnationalization of national security. The process of internationalization of cross-border relations, the emergence of international organizations is analyzed. The peculiarities of the process of internationalization of interstate relations from the "Vienna Congress" to the "Union of Nations" are examined. Discusses the world order after World War II: the "Yalta system" in the Cold War era. The aim of the work: to analyze the empowerment of global security in the liberal history of international relations. The subject of the research determines these **goals**:

1. To reveal the development of political realism and the liberal tradition in the cross-border politics of the new age.
2. To examine the transnationalization of national security, becoming a system of international relations.
3. To identify the models of the new world order.

The following methods are used in the work: literature analysis method, comparative method, synthesis, and generalization.

The main **conclusions** were defined in the work:

1. The philosophical political works of T. Hobbes and D. Locke should be considered as the modern foundations of the structure of national states. T. Hobbes was the first among the philosophers to present the concept of liberal representative government, emphasizing that the government represents, but does not rule, its duty is to ensure that people's lives are safe. The individual must give up his unlimited freedom and surrender to political power.
2. The model of the new world order has been identified - the transformation of the EU from an economic union to a political union. This transformation is reflected in the main EU documents - the Maastricht, Amsterdam, Nice and Lisbon treaties. Evaluating this change of the EU, it can be said that the EU system can be considered a global safe prototype of the 21st century. for the arrangement of international relations, for the democratic incorporation of existing and emerging states into the new world order. EU - the prototype of global security corresponds to the vision of I. Kant's project of eternal peace and global federation, which can be considered the vision of a united Europe.

TURINYS

IVADAS.....	6
I. POLITINIO REALIZMO IR LIBERALIOSIOS TRADICIJOS RAIDA NAUJŲJŲ AMŽIŲ TARPVALSTYBINĖJE POLITIKOJE.....	9
1.1. Nacionalinių valstybių sąrangos modifikacijos: Hobsas ir Lokas.....	9
1.2. Tarpvalstybinių santykių teisinė įtvarka: Vestfalijos taika ir Hugo Grocijus „Apie karo ir taikos teisę“.....	13
1.3. I. Kanto „Amžinosios taikos“ turinys: globalinio saugumo projektas.....	16
II. NACIONALINIO SAUGUMO TRANSNACIONALIZACIJA: TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ SISTEMOS TAPSMAS.....	19
2.1. Tarpvalstybinių santykių internacionalizacija: tarptautinių organizacijų atsiradimas.....	19
2.2. Nuo „Vienos kongreso“ iki „Tautų Sąjungos“.....	26
2.3. Pasaulinė tvarka po II pasaulinio karo: „Jaltos sistema“ Šaltojo karo epochoje.....	32
III. NAUJOSIOS PASAULIO TVARKOS MODELIAI.....	36
3.1. Suverenių nacionalinių valstybių sąjungų ir aljansų transformacija globalizacijos plėtroje.....	36
3.2. Tarptautinių ir globalinių institucijų paskirtis globalinio saugumo užtikrinime.....	38
3.3. ES patyrimo kompleksinė refleksija modeliuojant optimalios pasaulinės tvarkos ir saugumo institucionalizaciją.....	43
IŠVADOS	46
LITERATŪRA.....	48

IVADAS

Temos aktualumas. Globalinis saugumas, jo siekiai bei šių siekių įgyvendinimas – išskirtinai svarbi ir reikšminga mokslinio pažinimo ir praktinės veiklos sritis, pasižyminti tiek spręstinių problemų įvairove, tiek ir skirtingais požiūriais, skirtais šių problemų sprendimui (Melnikas ir kt., 2020). Visą XX a. saugumas buvo laikomas stabilia tvaria socialinių sistemų pusiausvyros garantija. XXI a. pradžioje saugumo samprata imta traktuoti plačiaja, globaliąja prasme, suvokiant saugumą kaip visos žmonijos išgyvenimo būtinybės klausimą (Kononov ir Zhukov, 2020). Globalizacija skatina sąveiką tarp įvairių valstybių, kultūrų ir žmonių, o tai lemia jų vystymosi pagreitį. Susivienijusi žmonija mobilizuoja savo intelektinį ir akademinį potencialą siekdama geriau užtikrinti nacionalinį, regioninį, tarptautinį ir globalinį saugumą (Tien ir kt., 2020). Šiuolaikinėje politinėje filosofijoje autoriai J. Rawls, S. Huntington, J. Habermas pateikia lokalinio, regioninio ir globalinio saugumo įgyvendinimo idėjas ir problemas. Liberaliojo globalinio saugumo pradininku laikomas I. Kantas, kuris veikale „Į amžinąją taiką“ išplėtojo teoriją, kurioje teigiama, kad saugumą gali užtikrinti gerai veikianti teisinė sistema. Pasak I. Kanto, reikia sukurti tokias taisykles, kurių visuotinai norėtų laikytis visi. Jei pilietinėje visuomenėje nekyla prieštaravimų tarp individų, saugumo lygis tik auga (Kantas, 1996).

Visgi liberali globalinio saugumo filosofija susilaukia nemažai kritikos. M. Walzer (1979), kalbėdamas apie globalųjį saugumą pastebi, kad globalus saugumas itin brangus, nes reikėtų kas dešimt jardų pastatyti po policininką. Reikalingas tik tam tikro lygio saugumas, kuris būtų garantuojamas piliečiams (Kis, 1998). Kitokią saugumo viziją pateikia realizmo, konstruktyvizmo, postmodernizmo filosofijos politinių krypčių atstovai. Antai konstruktyvizmo politinės filosofinės krypties atstovas A. Wendto (1999) teigia, kad „vienas iš pamatinių konstruktyvizmo principų yra teiginys, kad žmonių bendradarbiavimo struktūras daugiausiai lemia idėjų bendrumas, o ne materialūs veiksniai. Įtampa tarp idėjų ir materialių veiksmų ypač ryški diskusijose dėl valstybės saugumo. Aktualiausias klausimas analizuojant valstybės saugumo politiką yra grėsmių valstybei lygio ir realumo įvertinimas, tačiau konstruktyvistinė sugrėsminimo analizės tradicija kelia kitokią klausimą ir siūlo analizuoti ne tiek grėsmes, kiek diskusijas dėl jų. Šiuolaikiniame pasaulyje kalbama vis apie daugiau saugumo problemų: atrandama daug naujų grėsmių – nevaldoma migracija, kibernetinės grėsmės, aplinkosauga ir kt. Svarbu, kad grėsmių sąrašas atitiktų tikrovę, o saugumo analitikų tikslas yra klausti, kaip saugumo problemos tampa tokios ir tirti pačias diskusijas apie saugumo problemas. Grėsmių socialinio konstravimo analizė „leidžia tiksliau įvertinti konkrečios visuomenės socialinę dinamiką ir jos santykį su išoriniu pasauliu“ (Mengshu, 2020, p.1).

Magistro baigiamajame darbe siekiama išanalizuoti politinio realizmo ir liberaliosios tradicijos raidos naujųjų amžių tarpvalstybinėje politikoje ypatumus. Aptariamos nacionalinių

valstybių sąrangos modifikacijos pagal Hobsą ir Loką. Nagrinėjama tarpvalstybinių santykių teisinė įtvarką. Aptariama Vestfalijos taikos sutarčių ir Hugo Grocijaus veikalo „Apie karo ir taikos teisę“ reikšmė suverenios valstybės, tautinės valstybės sampratų susiformavimui, teisingumo – esminio prigimtinės teisės principo įtvirtinimo valstybių tarpusavio santykiuose. Magistro baigiamajame darbe taip pat nagrinėjama nacionalinio saugumo transnacionalizacija. Analizuojamas tarpvalstybinių santykių internacionalizacijos procesas, tarptautinių organizacijų atsiradimas. Nagrinėjami tarpvalstybinių santykių internacionalizacijos proceso ypatumai nuo „Vienos kongreso“ iki „Tautų Sąjungos“. Aptariama pasaulinė tvarka po II pasaulinio karo „Jaltos sistema“ Šaltojo karo epochoje. Darbe nagrinėjami naujosios pasaulio tvarkos modeliai, analizuojama suverenių nacionalinių valstybių sąjungų ir aljansų transformacija globalizacijos plėtroje, tarptautinių ir globalinių institucijų paskirtis globalinio saugumo užtikrinime. Pateikiama ES patyrimo kompleksinė refleksija modeliuojant optimalios pasaulinės tvarkos ir saugumo institucionalizaciją. Pastebima išsamesnių mokslinių tyrimų stoka šia tema.

Darbo problema. Darbo problemą galima apibrėžti šiuo **probleminiu klausimu** – *kokios optimalios pasaulinės tvarkos ir saugumo institucionalizacijos perspektyvos?*

Hipotezė: dabartinį ES virsmą iš ekonominės sąjungos į politinę sąjungą galima laikyti naujosios pasaulio tvarkos modeliu.

Temos iširtumas. Aktualios mokslinės literatūros magistro baigiamojo darbo temos analizė atskleidė, kad šia tema lietuvių autorių mokslinių darbų stokojama. Globalinio saugumo potenciali liberaliojoje tarptautinių santykių istorijoje fragmentiškai nagrinėjama A. Adie (2022), F. Celeste (2022), S. A. Lloyd (2022), E. Taraskevici (2022), S. Pivoro (2019), K. Kirtiklio (2018), T. C. Walker, D. L. Rousseau (2016), S. Kay (2015), O. A. Pirnuta ir N. D. Secarea (2012), R. O. Keohane, (2012), D. Porter ir D. Craig (2010), V. Bouzov (2010), B. Fordham, T. Walker (2005), J. Rawls (2002) ir J. Kis (1998) moksliniuose darbuose.

Darbo objektas. Globalinio saugumo potenciali liberaliojoje tarptautinių santykių istorijoje.

Darbo tikslas. Išanalizuoti globalinio saugumo potencialiją liberaliojoje tarptautinių santykių istorijoje.

Darbo uždaviniai:

1. Atskleisti politinio realizmo ir liberaliosios tradicijos raidą naujųjų amžių tarpvalstybinėje politikoje;
2. Išnagrinėti nacionalinio saugumo transnacionalizaciją, tarptautinių santykių sistemos tapsmą;
3. Identifikuoti naujosios pasaulio tvarkos modelius.

Tyrimo metodai:

1. Mokslinės literatūros analizės metodas, kuriuo siekiama atskleisti politinio realizmo ir liberaliosios tradicijos raidą naujųjų amžių tarpvalstybinėje politikoje, išnagrinėti nacionalinio saugumo transnacionalizaciją, tarptautinių santykių sistemos tapimo ypatumus, aptarti naujosios pasaulio tvarkos modelius.
2. Palyginamasis metodas.
3. Sintezė ir apibendrinimas.

Magistro baigiamojo darbo struktūros apžvalga. Magistro baigiamąjį darbą sudaro trys dalys (skyriai). Pirmoje darbo dalyje analizuojama politinio realizmo ir liberaliosios tradicijos raida naujųjų amžių tarpvalstybinėje politikoje. Antroje dalyje nagrinėjama nacionalinio saugumo transnacionalizacija, tarptautinių santykių sistemos tapimas. Trečioje darbo dalyje analizuojami naujosios pasaulio tvarkos modeliai. Nagrinėjama suverenių nacionalinių valstybių sąjungų ir aljansų transformacija globalizacijos plėtroje, tarptautinių ir globalinių institucijų paskirtis globalinio saugumo užtikrinime, pateikiama ES patyrimo kompleksinė refleksija modeliuojant optimalios pasaulinės tvarkos ir saugumo institucionalizaciją.

I. POLITINIO REALIZMO IR LIBERALIOSIOS TRADICIJOS RAIDA

NAUJŲ AMŽIŲ TARPVALSTYBINĖJE POLITIKOJE

1.1. Nacionalinių valstybių sąrangos modifikacijos: Hobsas ir Lokas

Šiuolaikinių nacionalinių valstybių sąrangos raidai didelę įtaką padarė du anglų filosofai ir politiniai veikėjai – Tomas Hobsas (angl. Thomas Hobbes) ir Džonas Lokas (angl. John Locke).

XVII a. anglų filosofas T. Hobsas yra laikomas vienu iš žymiausių politikos filosofų, kurio kūrinys „Leviatanas“ savo reikšme konkuruoja su Platono, Aristotelio, Loko, Rousseau, Kanto ir Ralfo politiniais veikalais. T. Hobsas išgarsėjo „socialinių sutarčių teorijos“ metodu pateisinant politinius principus ar susitarimus, kurie sudaromi tarp laisvų ir lygių asmenų (Lloyd, 2022, p.1). T. Hobso moralinė ir politinė filosofija remiasi pagrindine socialinės ir politinės tvarkos prielaida, aiškinančia kaip žmonės turėtų gyventi taikoje, įgyvendinant suverenią valdžią, kad būtų išvengta „gamtos būsenos“ (karo padėties) konflikto (Williams, 2022, p.1). T. Hobso moralės ir politinė filosofijos yra glaudžiai susijusios, jo moralinė filosofija remiasi žmogaus prigimties idėjomis, kurios sudaro jo politinės filosofijos esmę (Lloyd, 2009, p.4). T. Hobso moralinė filosofija yra pagrindinis atspirties taškas, nuo kurio kuriama jo politinė filosofija. Moralės filosofija nubrėžia bendrą žmogaus prigimties conceptualų pagrindą, kuris atskleidžiamas ir išplėtotas jo darbuose: „Teisės elementai“ (angl. – „The Elements of Law“), „Apie pilietį“ (angl. – „De Cive“) ir „Leviatanas“ (angl. – Leviathan“) (Kavka, Gregory, 1986, p.7). Šiuose darbuose nagrinėjamas žmogaus suvokimas, elgesys ir žmogaus veiksmai, nulemiantys žmonių sąveiką. T. Hobso politinė filosofija geriausiai paaiškinama remiantis žmogaus motyvacijos, psichologinio egoizmo ir socialinio kontrakto teorijomis. Pasak T. Hobso, visi žmonės išimtinai yra suinteresuoti tik savimi. Visi žmonės siekia tik to, kas, jų manymu, atitinka jų pačių individualiai vertinamus geriausius interesus – jie reaguoja mechaniškai, artėdami prie to, ko trokšta, ir atstumdami tai, ko jie nemėgsta. Žmogų motyvuoja tik siekis patenkinti savo norus. Žmonės yra protingi, jie turi racionalų gebėjimą siekti savo troškimų kuo efektyviau ir maksimaliai (Celeste, 2022, p.1). Pasak T. Hobeso, egzistuoja žmonių būklė iki valstybių ir (ar) visuomenių atsiradimo, kai kiekvienas gyvena kas sau. Jos esmė – visi žmonės iš prigimties yra lygūs ar bent jau daugmaž lygūs tiek fizinėmis, tiek protinėmis savybėmis. Nors kartais pasitaiko žmonių, turinčių stipresnę kūną ar guvesnę protą už kitus, tačiau viską sudėjus, vieno ir kito žmogaus skirtumai nėra tokie dideli, kad tuo remdamasis vienas žmogus galėtų sau reikalauti kokios nors naudos, į kurią lygiai taip pat negalėtų pretenduoti ir kitas. Labiausiai visus žmones „sulyginanti“ savybė yra ta, kad visi žmonės yra gyvi. Kiekvienas žmogus siekdamas išsaugoti savo gyvybę gali daryti viską, kas jo paties sprendimu ir supratimu yra tam tinkamiausia. Protingas žmogiškas elgesys yra būtent toks, kai žmogus nedaro nieko, kas kenkia jo gyvybei ar naikina dalykus, būtinus jai išsaugoti“ (Kirtiklis, 2018, p.1). Žmonės susiduria su prigimtinių lygybės problema, kada jie nori to paties dalyko, kyla įtampa, galiausiai virstanti

karu, „kuriame kiekvienas žmogus kariauja su kiekvienu kitu žmogumi“ (lot. – bellum omnium contra omnes).“ Karo metu žmogus susiduria su nuolatine baime ir prievartinės mirties pavojumi. O pats žmogaus gyvenimas yra „vienišas, skurdus, bjaurus, žiaurus ir trumpas. Mirties baimė, patogumų siekimas verčia žmones siekti taikos – bendro socialinio susitarimo“. Taigi galima daryti išvadą, kad T. Hobsas buvo absoliutizmo šalininkas. Jo nuomone, teisė priklauso nuo suvereno ir valdžios sankcijų. Valdžia be kardo tėra žodžiai ir nėra jėgų apsaugoti žmogų. Pasak T. Hobso, žmogus turi atsisakyti savo neribotos laisvės („pasiduoti politinei valdžiai“) susivienyti į valstybę. Tik valstybė gali užtikrinti teisėtus veiksmus, piliečių saugumą. Žmonės paklusdami valstybės valdžiai, sutikdami laikytis įstatymų, užtikrina savo saugumą. Visuomenės sutartis yra ir dorovės pagrindas, nes tik valstybės priimti įstatymai nustato, kas yra dorybė (Laskar, 2013, p.2). Savo veikale „Leviatanas“ T. Hobsas pažymi, kad teisingumui užtikrinti būtina sukurti tam tikrą garantiją, kad visi, dalyvaujantys socialinėje sutartyje, laikysis savo žodžio. T. Hobsas teigia, kad individams reikia „matomos galios, kad išlaikytų jiems baimę“, kad jie primintų socialinės sutarties tikslą ir, bijodami bausmės, būtų priversti laikytis savo pažadų. Šios galios taip pat turi pakakti, kad būtų suvaldytas garbės ar šlovės trokštančių žmonių pranašumas ir galios. Suvereni valdžia atsiranda tada, kai kiekvienas individas atiduoda savo asmenines jėgas vienai esybei. Kiekvienas asmuo turi perduoti savo privačią nuomonę viešaisiais klausimais suverenui. Kad suverenas turėtų pakankamai galių apsaugoti sutartį, jis turi turėti teisę nuspręsti, kas yra būtina ją išlaikyti ir kas yra jos pažeidimas. Nors paprastai manoma, kad Leviatanas yra karalius, T. Hobsas aiškiai nurodo, kad suverenią valdžią gali sudaryti ne tik vienas asmuo, o keli ar daugiau – kitaip tariant, suverenią valdžią gali užtikrinti monarchija, aristokratija ir demokratija. Vienintelis reikalavimas, kurį T. Hobsas nustato suverenitetui yra tas, kad subjektas turėtų absoliučią galią ginti socialinę sutartį ir nuspręsti, kas būtina jo gynybai (Sadler, 2010,p.3). T. Hobsas pabrėžia absoliučią Leviatano – valdovo galią, atrodo, kad jo politinė mintis prieštarauja liberaliajai teorijai, pagal kurią politika yra skirta asmens teisių apsaugai. Visgi galima teigti, kad T. Hobsas padėjo pagrindą liberaliam požiūriui. Jo „gamtos būklės“ koncepcija grindžiama politika – individo siekiu išsaugoti savo gyvybę ir gėrybes ir numato, kad valdžios vaidmuo yra tarnauti šiems tikslams. T. Hobsas aiškiai nurodo, kad individas išlaiko savo prigimtine teisę išsaugoti save net ir įstojęs į Sandraugą – jis neprivalo paklusti mirties bausmei ar tikėtina mirčiai kare. Nors T. Hobsas turi ribotą supratimą apie asmens teises nei liberalieji teoretikai, jo politikos mokslas pateikia argumentą, kad asmuo turi neliečiamą teisę iš prigimties, ir taip pat teigia, kad politika egzistuoja tam, kad padėtų asmeniui toliau siekti savo laimės. T. Hobsas pateikia liberaliosios atstovaujamosios valdžios sampratą: valdžia atstovauja, bet nevaldo mūsų, jos pareiga yra užtikrinti, kad mūsų gyvenimas būtų saugus (Adie, 2022, p.1). Netrukus po T. Hobso mirties, D. Lokas panaudojo daugelį T. Hobso filosofinės politikos elementų tam, kad sukurtų pirmąjį išsamų šiuolaikinio politinio liberalizmo aprašymą.

Visgi D. Lokas T. Hobso metodologine gamtos būsenos priemone naudojosi visai kitam tikslui pasiekti. D. Loko argumentai už socialinį kontraktą ir piliečių teisę sukilti prieš savo karalių turėjo didžiulę įtaką po to sekusioms demokratinėms revoliucijoms, ypač Thomasui Jeffersonui, Jungtinių Valstijų įkūrėjams. D. Lokas, kaip ir T. Hobsas, taip pat siūlo valstybių vadovams, vyriausybėms užsitikrinti valdžią per socialinę sutartį su piliečiais. Tačiau D. Lokas nesutinka su T. Hobso šiuo klausimu - „gamtos būklė“. D. Lokas „gamtos būklė“ apibūdina kaip „vyrų, gyvenančių pagal protą“ būseną, o ne pavaldumą kokiai nors aukštesnei valdžiai. Tai labai skiriasi nuo karo padėties (kur kiekvienas vyras nuolat jėga atima iš kitų) pagal T. Hobso. Pasak D. Loko, gamtos būseną – natūrali žmonijos būklė, yra tobulos ir visiškos laisvės būseną, reiškianti, kad žmogus turi gyventi taip, kaip jam atrodo geriausia, be kitų kišimosi. „Gamtos valstybė“, nors ir yra valstybė, kurioje nėra civilinės valdžios ar vyriausybės, kuri baustų žmones už įstatymų pažeidimus, nėra valstybė be moralės. „Gamtos būklė“ yra ikipolitinė, tačiau ji nėra ikimorali. Laikoma, kad tokioje būsenoje asmenys yra lygūs vienas kitam, todėl vienodai gali atrasti Gamtos dėsni ir būti jo saistomi. Gamtos įstatymas yra visos moralės pagrindas ir duotas žmonėms Dievo. Jis įsako nekenkti kitiems jų „gyvybei, sveikatai, laisvei ar nuosavybei“. Kadangi visi žmonės vienodai priklauso Dievui, tai jie negali atimti to, kas teisėtai priklauso Dievui, žmonėms draudžiama kenkti vieni kitiems. „Gamtos būseną“ yra laisvės būseną, kurioje žmonės gali laisvai siekti savo interesų ir planų, be trukdžių ir dėl „Gamtos dėsni“ bei jo keliamų apribojimų yra gana taiki (Rossiter, 2016, p.212). Taigi D. Lokas, skirtingai nei T. Hobsas, nemano, kad valstybėje „kiekvienas žmogus turi teisę į viską“, nes jei būtų taip, tai nebūtų jokios moralės ar įstatymo. D. Lokas nesutinka su T. Hobso sakydamas, kad žmogus pavaldus „gamtos dėsniui“, kuris valdo žmonių veiksmus: „Valstybė įpareigoja kiekvieną, kad niekas neturėtų pakenkti kito gyvybei, sveikatai, laisvei ar nuosavybei“ (Tuckness, 2005). Pasak D. Loko, gamtos būseną nėra tas pats, kas karo padėtis, tačiau ji gali peraugti į karo padėtį dėl žmonių ginčų dėl nuosavybės. Gamtos būseną yra laisvės būseną, kai žmonės pripažįsta gamtos dėsni ir todėl nekenkia vieni kitiems, karo padėtis prasideda tarp dviejų ar daugiau žmonių, kai vienas žmogus paskelbia karą kitam, jį apvogęs arba bandydamas padaryti jį savo vergu. Kadangi „Gamtos valstybėje“ nėra pilietinės valdžios, į kurią žmonės galėtų kreiptis, o „Gamtos įstatymas“ leidžia jiems ginti savo gyvybę, jie gali nužudyti tuos, kurie prieš juos reikštų jėgą. Kadangi gamtos valstybei trūksta civilinės valdžios, prasidėjus karui, tikėtina, kad jis tęsis. Ir tai yra viena iš priežasčių, kodėl vyrai turi atsisakyti gamtos būklės, kartu sudarydami civilinę vyriausybę (Ward, 2017, p.4). Nuosavybė vaidina esminį vaidmenį D. Loko argumentuose už civilinę valdžią ir ją nustatančią sutartį. Anot D. Loko, privati nuosavybė atsiranda tada, kai žmogus sumaišo savo darbą su gamtos ištekliais. Jis pateikia pavyzdį, „kai žmogus dirba gamtoje esantį žemės sklypą ir paverčia jį dirbamos žemės sklypu, kuris teikia jam maistą, tada žmogus turi teisę į tą žemės sklypą ir iš jo pasigaminamą maistą“. Nuosavybė yra pagrindinis D. Loko argumentas už socialinį

kontraktą ir civilinę valdžią, nes būtent siekdami išsaugoti nuosavybę, žmonės nusprendžia atsisakyti „gamtos būklės“. Sudarydami susitarimą palikti „Gamtos valstybę“ ir formuoti visuomenę, žmonės padaro „viena valdžia politinė“ ir paklūsta to kūno valiai. Savo sutikimu sukūrę politinę visuomenę ir vyriausybę, žmonės įgyja tris dalykus, kurių jiems trūko prigimtinėje valstybėje: įstatymus, teisėjus, kurie užtikrina įstatymų veikimą, ir vykdomąją valdžią, būtiną šiems įstatymams vykdyti. Atsižvelgiant į tai, kad esminė socialinio susitarimo priežastis – siekis išsaugoti savo nuosavybę, gyvybę, laisves, D. Lokas įvardina ir sąlygas, kurioms esant socialinis susitarimas su valdžia yra panaikinamas. Žmonės turi teisę priešintis civilinės valdžios, pavyzdžiui, karaliaus, valdžiai, kai vyriausybės vykdomoji valdžia pereina į tironiją, ar pavyzdžiui, paleidžiant įstatymų leidžiamąją valdžią ir dėl to atimant žmonėms galimybę priimti įstatymus, kad jie išsaugotų save. Socialinis susitarimas gali būti panaikintas ir politinės visuomenės kūrimo procesas prasideda iš naujo (Locke's Political Philosophy, 2020, p.1). D. Lokas teigia, kad teisėta valdžia remiasi valdžių padalijimo idėja. Visų pirma ir svarbiausia yra įstatymų leidžiamoji valdžia. D. Lokas įstatymų leidžiamąją galią apibūdina kaip aukščiausią. Vykdomoji valdžia yra atsakinga už įstatymo vykdymą, kaip jis taikomas konkrečiais atvejais. Trečiąja galia D. Lokas vadina „federacinę valdžią“, ji susideda iš teisės veikti tarptautiniu mastu pagal gamtos dėsnius. Kadangi šalys viena kitos atžvilgiu tebėra gamtos būklės, jos turi laikytis prigimtinės teisės diktato ir gali viena kitą bausti už šios teisės pažeidimus, kad apsaugotų savo piliečių teises. D. Lokas tiesiog tvirtina, kad „kas gali duoti įstatymus kitam, turi būti pranašesnis už jį“. Pasak D. Loko, ta pačia galia gali dalytis kelios institucijos. Pavyzdžiui, D. Loko gyvenimo laikmečiu įstatymų leidžiamąją galią dalijosi Bendruomenių rūmai, Lordų rūmai ir karalius. Kadangi visiems trims reikėjo susitarti, kad kažkas taptų įstatymu, visi trys laikomi įstatymų leidžiamosios valdžios dalimi. Pasak D. Loko, federacinė valdžia paprastai patenka į vykdomosios valdžios rankas, todėl tas pats asmuo gali vykdyti daugiau nei vieną funkciją (Tucknes, 2002, p.117). D. Lokas teismų nelaiko atskira galia, tačiau teismus kaip institucijas pripažįsta. Jo nuomone, teisės aktų paskirtis yra paskelbti bendrąją taisyklę, numatančią už kokius veiksmus asmeniui bus skiriama bausmė. Vykdomoji valdžia gali priimti sprendimus, būtinus taikyti šias taisykles tam tikrais atvejais ir administruoti jėgą, kaip nurodyta taisyklėje. Vykdomoji valdžia turi aiškinti įstatymus atsižvelgdama į savo prigimtinės teisės supratimą. Panašiai teisės aktai apima gamtos dėsnių konkretizavimą ir nustatymą, kaip juos taikyti konkrečioms aplinkybėms, o tai taip pat reikalauja aiškinti prigimtine teisę. D. Lokas nemanė, kad teisės aiškinimas yra atskira funkcija, ji teigė, kad tai yra įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios funkcijos dalis (Tucknes 2002, p.118).

Apibendrinant galima teigti, kad T. Hobso ir D. Loko filosofiniai politikos darbai yra šiuolaikinių nacionalinių valstybių sąrangos pamatai. T. Hobsas pirmasis iš filosofų pateikė liberaliosios atstovaujamosios valdžios sampratą, pabrėždamas, jog valdžia atstovauja, bet nevaldo,

jos pareiga yra užtikrinti, kad žmonių gyvenimas būtų saugus. T. Hobsas pažymi, kad „individas turi atsisakyti savo neribotos laisvės ir pasiduoti politinei valdžiai“. Suverenią valdžią gali užtikrinti monarchija, aristokratija ir demokratija. T. Hobsas padėjo pagrindą liberaliam požiūriui, jo „gamtos būklės“ koncepcija grindžiama politika – individo siekiu išsaugoti savo gyvybę ir gėrybes ir numato, kad valdžios vaidmuo yra tarnauti šiems tikslams. Individas išlaiko savo prigimtinę teisę išsaugoti save net ir įstojęs į socialinę sandraugą. Po T. Hobso mirties D. Lokas panaudojo daugelį T. Hobso filosofinės politikos elementų tam, kad sukurtų pirmąjį išsamų šiuolaikinio politinio liberalizmo modelį. D. Loko argumentai už socialinį kontraktą ir piliečių teisę sukilti prieš savo karalių, turėjo didžiulę įtaką po to sekusioms demokratinėms revoliucijoms, ypač Th. Jeffersonui, Jungtinių Valstijų įkūrėjui.

1.2. Tarpvalstybinių santykių teisinė įtvarka: Vestfalijos taika ir Hugo Grocijus

„Apie karo ir taikos teisę“

Šiuolaikinių valstybių sąrangai, valstybių taikos ir saugumo užtikrinimui didelį poveikį atliko ir Vestfalijos taika, kurios dėka buvo užbaigtas Trisdešimties metų karas (1618–1648). Du destruktivūs karai laikytini pagrindine Vestfalijos taikos pasirašymo priežastimi: trisdešimties metų karas Šventojoje Romos imperijoje ir aštuoniasdešimties metų karas tarp Ispanijos ir Nyderlandų Respublikos. Trisdešimties metų karas – karų serija Vidurio Europoje. Iš pradžių karas išsiplieskęs tarp įvairių protestantiškų ir katalikiškų valstybių susiskaldžiusioje Šventosios Romos imperijoje palaipsniui peraugo į bendresnį konfliktą, kuriame dalyvavo dauguma didžiųjų valstybių. Karas prasidėjo, kai naujai išrinktas Šventosios Romos imperatorius Ferdinandas II bandė savo valdose esančioms tautoms prievarta primesti Romos katalikybę. Romos imperatorius bandydamas atkurti religinę vienybę Europoje sukėlė religinį konfliktą tarp protestantų ir katalikų. Vestfalijos taika ir pasirašytos sutartys pabaigė karą. Vestfalijos taiką įtvirtino dvi taikos sutartys: imperatoriaus taikos sutartis su Švedija, vadinamoji Osnabriuko taikos sutartis (lot. Instrumentum Pacis Osnabrugensis), reguliuojanti ginčą tarp dviejų susitariančių šalių; imperatoriaus taikos sutartis su Prancūzija, vadinamoji Miunsterio taikos sutartis (lot. Instrumentum Pacis Monasteriensis). Vestfalijos taikos sutartimi buvo sukurtas taikos, pasiektos diplomatinėmis priemonėmis precedentą ir naują politinės santvarkos sistemą Europoje, pagrįstą koegzistuojančių suverenių valstybių samprata. Tarpvalstybinę agresiją turėjo suvaldyti jėgų pusiausvyra. Buvo įtvirtinta teisinė norma, draudžianti kišimasi į kitos valstybės vidaus reikalus, žinoma kaip Vestfalijos suvereniteto principas. Šis tarptautinės teisės principas suponuoja, kad kiekviena valstybė turi suverenitetą savo teritorijoje ir vidaus reikaluose. Vadovaujantis nesikišimo į kitos šalies vidaus reikalus principu, kiekviena valstybė (nesvarbu, kokia didelė ar maža ji būtų) yra lygiavertė tarptautinėje teisėje. Pasaulyje stiprėjant Europos šalių įtakai, šie Vestfalijos principai, ypač suverenių valstybių samprata, tapo

tarptautinės teisės ir vyraujančios pasaulio tvarkos pagrindais. Tačiau Europos kolonizacija Azijoje ir Afrikoje XIX a. ir du pasauliniai karai XX a. smarkiai pakenkė Vestfalijoje įtvirtintų principų raidos įsitvirtinimui tarptautinės teisės aspektu.

Vestfalijos taika dabartiniu metu autorių dažnai vartojama kaip lygių ir suverenių valstybių sistemos santrumpa ar sinonimas ir pažymima, kad Vestfalijos taikos sutartys įtvirtino šiuolaikinę suverenaus valstybingumo sampratą. Vestfalijos taikos sutartys įtvirtino principą „cujus regio, ejus religio“ reiškianti - „kieno karalystė, to ir tikėjimas“. Šis teisinis principas įtvirtino religijos laisvės raidą Vakarų civilizacijoje. Svarbu suprasti, kad to meto žmonių pasaulėžiūra buvo išimtinai religinė, todėl šis principas – valstybės suvereniteto užtikrinimo principas – galėjo būti išreikštas tik religine prasme. Apibrėžusi žemyninės Europos valstybių sienas, Vestfalijos sutartis tapo visų tarptautinių sutarčių pradiniu dokumentu visam pusantro šimtmečio laikotarpiui, iki XVIII a. pabaigos. Išskirtini šie svarbiausi Vestfalijos taikos aspektai valstybių suvereniteto ir saugumo požiūriais:

- įtvirtintas valstybės suverenitetas, kad žymi tautinės valstybės atsiradimą;
- sukurta valstybių sistema su teritorinėmis sienomis;
- siekiant užtikrinti sutarties nuostatas, šalims suteikta intervencijos teisė;
- reglamentuota religinė įvairovė (pripažintas protestantizmo išpažinimas);
- nustatyta Europos valstybių galios pusiausvyra;
- kodifikuoti kai kurie šiuolaikinių valstybių suvereniteto elementai (nesikišimas į kitų valstybių vidaus reikalus (teritorinio suvereniteto principas), diplomatinio imuniteto sąvoka, pripažinta tik valstybės politinės kontrolės galia);
- įtvirtinti atvejai, kai valstybė gali teisėtai nepripažinti popiežiaus valdžios.

Valstybių tarptautinės teisės raidos aspektu itin reikšmingas Nyderlandų teisininko ir teologo Hugo Grocijaus veikalas – „Apie karo ir taikos teisę“ išleistas 1626 m. Autorius šioje knygoje apibendrina visą tarptautinės teisės teoriją ir praktiką. Šis veikalas tapo Europos universitetų programų privaloma dalimi, buvo išverstas į daugelį Europos kalbų (Neff, 2012, p.21). Kaip pastebi S. C. Neff (2012), H. Grocijaus palikimą apibūdina trys svarbiausios Europos tradicijos mąstymo sistemos. H. Grocijaus intelektualinis palikimas: romėnų teisė, Aristotelio filosofija ir prigimtinė teisė. H. Grocijus savo Romėnų teisės svarstymuose ir diskusijose didelę reikšmę skiria asmens nuosavybės teisės į turtą įgijimo ir išnykimo analizei. Romėnų teisė padarė didelę įtaką H. Grocijaus politinės prigimtės, valstybės suvereniteto traktavimui (Neff, 2012, p.22).

Knygoje „Apie karo ir taikos teisę“ H. Grocijus kalba apie „tautų teisę“, o ne apie dievišką teisę. „Tautų teisė“ pasak H. Grocijaus, kuriama pačių valstybių, ji gyvuoja šalia prigimtinės ar dieviškosios teisės. Nors H. Grocijus vis dar laikosi teisingo karo doktrinos, bet vėlesniuose darbuose suabejoja esmine teisingo karo teze: jog „teisi ir teisinga gali būti tik viena

pusė, o kita privalo patirti visą teisingumo rūstį“. H. Grocijus įveda naują „karo būklės“ sąvoką, kuria remiantis tautų teisė padalijama į dvi dalis: karo ir taikos. Tai priešinga teisingo karo kaip eksceso „amžinos taikos“ metu krikščioniškosios doktrinos supratimui. Pasak H. Grocijaus, „karas gali vykti net be ginkluotos kovos, svarbu, kad jis būtų tinkamai paskelbtas“ (Žilinskas, 2010, p.1). H. Grocijus prigimtinę teisę atiboja nuo Dievo autoriteto, jis teigė, kad prigimtinei teisė slypi žmonių prigimtyje ir net ir nesant Dievo ji egzistuoja. Valstybės valdovų galią apiboja prigimtinei teisė, todėl jų valdžia nėra absoliuti kaip kylanti iš Dievo. Anot H. Grocijaus, tam tikras teisės žmogus turi nuo gimimo, o kitas įgyja laikydamasis įstatymų. Prigimtines teises jis laikė ne duotomis, autoritetu (religiniu ar pasaulietiniu) nustatytomis, o subjektyviomis. Prigimtinei teisę jis apibūdino kaip žmogaus polinkį į socialumą (lot. *Appetitus societatis*) ir suprato šią prigimtinių socialumą kaip vienas kito teisių gerbimą. Priešingai T. Hobsui, H. Grocijus teigė, kad žmogiškoji prigimtis, kurios esmė yra moralinės žmogaus savybės, sudaro prielaidas idealiai moralinio pasaulio santvarkai, o įstatymų tikslas yra tik apsaugoti šią santvarką, o ne ją sukurti. Pasak H. Grocijaus, teisingumas susieja prigimtinę teisę su tarptautine teise. Tarptautinė teisė turi remtis prigimtinė teise ir jai neprieštarauti. Esminis prigimtinių teisės reikalavimas valstybių tarpusavio santykiuose – teisingumas. Ar karas yra teisingas, ar ne, matuojama per teisingumo matą. Anot H. Grocijaus, kiekviena tarptautinė sutartis, kuri grįsta teisingumu ir sudaryta sąžiningai, yra paremta prigimtinė teise. Pati žmogaus prigimtis reikalauja laikytis sąžiningų susitarimų (Pivoras, 2019, p.4). H. Grocijus susistemino „*jus gentium*“ principus ir normas, jo išvados turėjo didelę įtaką net iki Pirmojo pasaulinio karo. Remdamasis prigimtinė teise, karus jis skirsto į teisingus ir neteisingus. H. Grocijus pripažįsta egzistuojant ne tik prigimtinei teisę, bet ir teisę, kurią savo valia kuria tautos, sudarydamos sutartis. Principas - „*pacta sunt servanda*“ – reikalaujantis laikytis sutarčių, yra prigimtinis (Taraskevicius, 2022, p. 1).

Apibendrinant galima teigti, kad šiuolaikinių valstybių sąrangai, valstybių taikos ir saugumo užtikrinimui didelę įtaką padarė Vestfalijos taikos sutarčių pasirašymas, užbaigęs trisdešimt metų trukusį karą, bei H. Grocijaus trijų knygų rinkinys – „Apie karo ir taikos teisę“. Vestfalijos taika dabartiniu metu autorių laikoma lygių ir suverenių valstybių sinonimu, o pasirašytos Vestfalijos taikos sutartys įtvirtino šiuolaikinę suverenaus valstybingumo sampratą, jos žymi tautinės valstybės atsiradimą, jų dėka buvo sukurta valstybių sistema su teritorinėmis sienomis. Vestfalijos taikos sutartyse reglamentuota religinė įvairovė (pripažintas protestantizmo išpažinimas), kodifikuotas teritorinio suvereniteto principas, nustatyta Europos valstybių galios pusiausvyra, įtvirtinti atvejai, kai valstybė gali teisėtai nepripažinti popiežiaus valdžios. Reikšmingai Nyderlandų teisininko ir teologo H. Grocijaus veikale – „Apie karo ir taikos teisę“ apibendrinta visa tarptautinės teisės teorija ir praktika. Romėnų teisė padarė didelę įtaką H. Grocijaus prigimtinių teisės, valstybės suvereniteto aiškinimui. Pasak H. Grocijaus, „tautų teisė“ kuriama pačių valstybių, ji gyvuoja šalia

prigimtinių ar dieviškosios teisės. Žmogiškoji prigimtis sudaro prielaidas idealiai moralinio pasaulio santvarkai, o įstatymų tikslas yra tik apsaugoti šią santvarką, o ne ją sukurti. Teisingumas susieja prigimtinę teisę su tarptautine teise. Tarptautinė teisė turi remtis prigimtine teise ir jai neprieštarauti. Esminis prigimtinių teisės reikalavimas valstybių tarpusavio santykiuose – teisingumas. Ar karas yra teisingas, ar ne, matuojama per teisingumo matą. Žmogaus prigimtis reikalauja laikytis sąžiningų susitarimų, tad kiekviena tarptautinė sutartis, grįsta teisingumu ir sudaryta sąžiningai, yra paremta prigimtine teise.

1.3. I. Kanto „Amžinosios taikos“ turinys: globalinio saugumo projektas

I. Kantas vokiečių filosofas, vokiečių klasikos atstovas, laikomas liberaliojo globalinio saugumo pradininku, 1795 m. išleido filosofijos veikalą – „Amžinoji taika“, kurioje valstybėms pasiūlė taikos programą, kurią turėtų įgyvendinti vyriausybės. „Preliminariuose straipsniuose“ I. Kantas pateikia veiksmus, kurių privalo imtis valstybių vyriausybės tam, kad vyrautų „amžinoji taika“. Pirmajame skyriuje išdėstyti parengiamieji straipsniai dėl „amžinosios taikos“ tarp valstybių ir jie skamba taip:

- „Jokia sutartis neturi būti laikoma taikos sutartimi, jeigu ji sudaryta su slaptomis išlygomis būsimajam karui“;
- „Jokia savarankiška valstybė (nesvarbu, didelė ar maža) neturi būti įgyta kitos valstybės nei paveldint, nei mainikaujant ar gaunant dovanų“;
- „Reguliariosios kariuomenės turi ilginiui visiškai išnykti“;
- „Valstybės skolos neturi būti naudojamos tvarkyti užsienio reikalams“;
- „Jokia valstybė neturi jėga kištis į kitos valstybės santvarką ir valdymą“;
- „Jokia valstybė, kariaudama su kita, neturi imtis tokių priešiško veiksmų, dėl kurių, sudarius taiką, taptų neįmanomas abipusis pasitikėjimas: tokių kaip pasalūniškų žudikų, nuodytojų verbavimas, kapituliacijos sąlygų laužymas, išdavystės kurstymas prieš šalyje ir t. t.“;

Antrajame skyriuje išdėstyti galutiniai straipsniai dėl „amžinosios taikos“ tarp valstybių, jie skamba taip:

- „Kiekvienos valstybės pilietinė santvarka turi būti respublikinė“;
- „Tarptautinė teisė turi būti pagrįsta laisvų valstybių federacija“;
- „Pasaulinės pilietybės teisė turi būti apribota visuotinio svetingumo sąlygomis“ (Kant, 1996, p. 111–134).

Tikslinga išsamiau aptarti. Pasak I. Kanto, „amžinoji taika“ tarp valstybių galima tik kai taikos sutartys tarp valstybių sudaromos sąžiningai. Jis pažymi, kad „jokia sutartis neturi būti

laikoma taikos sutartimi, jeigu ji sudaryta su slaptomis išlygomis būsimajam karui“. Kai sutartis sudaroma su slaptomis išlygomis būsimajam karui, reiškia tik karo veiksmų atidėjimą. Anot I. Kanto, „jokia savarankiška valstybė (nesvarbu, didelė ar maža) neturi būti įgyta kitos valstybės nei paveldinti, ar gaunant dovanų“. Kiekvieną valstybę sudaro joje gyvenanti žmonių visuomenė, tad mėginimas įskiepyti vieną valstybę, kuri kaip kamienas turi savo šaknis, kaip šaką į kitos valstybės kūną, reikštų sunaikinti jos identitetą, paverčiant ją ne moraliniu subjektu, o daiktu, tai prieštarautų pačiai pirminės sutarties idėjai, be kurios neįmanoma valdyti valstybės ir jos piliečių. Taigi valstybė negali paveldėti kitos valstybės teritorijos. Kitos šalies fiziniui asmeniui gali atitekti tik teisė valdyti šalį, jis gali tapti tik atskiros karalystės valdytoju. Siekiant „amžinosios taikos“ „reguliariosios kariuomenės turi ilginiui visiškai išnykti“. Esant reguliarioms valstybių kariuomenėms, jos visada būna pasirengusios karui, dažnai grasina kitoms valstybėms ir skatina jas didinti karines galias (ginkluotis, didinti karių skaičių). Valstybes, kurios daug lėšų skiria kariuomenei, slegia nuolatinė finansavimo našta, todėl kartais nedideli karai tampa tokios naštos nusimetimo priežastimi. I. Kantas vietoj reguliarios kariuomenės siūlo rengti „savanoriškas, periodiškai vykstančias karines piliečių pratybas, skirtas apginti save pačius ir tėvynę nuo išorinių priešų“. Siekiant „amžinosios taikos“, pasak I. Kanto, „valstybės skolos neturi būti naudojamos tvarkyti užsienio reikalams“. Karo pavojų sukelia ne vidinis skolinimasis krašto ekonomikos reikmėms, o išorinis – skolinimasis iš kitų valstybių. Kreditas iš užsienio valstybės bet kada gali tapti karo tarp valstybių priežastimi. Pasak I. Kanto, „amžinajai taikai“ ypač pavojingas specialių, vien tik karo reikmėms išdų sukūrimas, būtent karui skirtas išdas, kuris viršija kitų valstybių išdus. Valstybės turi teisę susivienyti prieš tokią karo išdą kaupiančią valstybę ir jos keliamas pretenzijas kitoms šalims. Siekiant „amžinosios taikos“, pasak I. Kanto, „jokia valstybė neturi jėga kištis į kitos valstybės santvarką ir valdymą“. Kai išorinė valstybė suteikia finansinę paramą kitai valstybei, tai negalima laikyti kišimusi į kitos valstybės santvarką. Tačiau tais atvejais, kai šalyje vykstant vidiniams neramumams, svetimos valstybės kariuomenė įsikištų į jų malšinimą, tai pažeistų tautos, besigrumiančios dėl savo teisių, teises. Pasak I. Kanto, siekiant „amžinosios taikos“, „jokia valstybė, kariaudama su kita, neturi imtis tokių priešiško veiksmų, dėl kurių, sudarius taiką, taptų neįmanomas abipusis pasitikėjimas: tokių kaip pasalūniškų žudikų, nuodytojų verbavimas, kapituliacijos sąlygų laužymas, išdavystės kurstymas prieš šalyje“. Anot I. Kanto, tokie priešiški veiksmai – negarbingos karinės gudrybės. Jos gali sukelti naikinamąjį karą (lot. *Bellum internecinum*). Baudžiamasis karas (lot. *Bellum punitivum*) tarp valstybių yra visiškai neįmanomas. Naikinamasis karas, kuriame gali būti sunaikintos ir abi kariaujančios pusės, o su jomis bet kokia teisė, baigtusi „amžinąja taika“ tikrai didžiuliame žmonių kapinyne. Pasak I. Kanto, visomis priemonėmis būtina išvengti naikinamojo karo, o tai galima padaryti tik sudarius taiką, laikantis jos susitarimų, nesulaužant kapituliacijos sąlygų, užtikrinant abipusį pasitikėjimą tarp sutarties šalių,

vengiant nugarbingų karinių gudrybių (Kant, 1996, p.2).

Antrajame skyriuje I. Kantas pasisako apie valstybių pilietinę santvarką, tarptautinę teisę, pasaulinės pilietybės teisę siekiant „amžinosios taikos“. Pasak I. Kanto, tam, kad vyrautų „amžinoji taika“ „kiekvienos valstybės pilietinė santvarka turi būti respublikinė“. Respublikinę santvarką nusako trys aspektai: pirma, santvarka, įsteigta remiantis visuomenės narių laisvės principu, antra, visa visuomenė vadovaujasi bendru įstatymų leidybos principu, trečia, visuomenė vadovaujasi asmenų lygybės principu. Respublikinė santvarka yra skaidri, nes kyla iš grynojo teisės šaltinio, teikia viltį pasiekti trokštamą tikslą – „amžinąją taiką“. Šios valstybės santvarkos esmė ta, kad kariauti ar ne kariauti sprendžia visi valstybės gyventojai. Taigi, tikėtina, jog dauguma gyventojų bus nusiteikę prieš karą. Pasak I. Kanto, kad vyrautų „amžinoji taika“, „tarptautinė teisė turi būti pagrįsta laisvų valstybių federacija“. Valstybės egzistuojamos gamtinėje būklėje jau gyvendamos greta, pažeidžia vienas kito teises, nes kiekviena siekdama garantuoti savo saugumą, privalo reikalauti to iš kitų. Tautų sąjunga, o ne tautų valstybė laikytina geriausiu valstybių sandraugos modeliu, užtikrinančiu „amžinąją taiką“. „Teisė yra pranašumas, kurį gamta suteikė stipriajam prieš silpnąjį, kad šis jam paklustų“. „Tarptautinėje teisėje šis principas negalioja, pagal tarptautinę teisę visos federacijos valstybės yra lygios ir privalo laikytis visoms deleguotų tarptautinių įstatymų normų“. Ir paskutinė I. Kanto „amžinosios taikos“ egzistavimo taisyklė – „pasaulinės pilietybės teisė turi būti apribota visuotinio svetingumo sąlygomis“. I. Kantas pabrėžia svetimšalio atvykusio į kitą valstybę svetingumo teisę. Valstybės, į kurią atvyko svetimšalis, gyventojai turėtų svetingai sutikti svetimšalį, nedaryti jam priešiško veiksmų, be priežasties jo neišvaryti iš šalies (Kant, 1996, p.7). I. Kantas teigė, kad valstybės saugumą gali užtikrinti tik gerai veikianti teisinė sistema. Būtina sukurti tokias taisykles, kurių visuotinai norėtų laikytis visi. Jei pilietinėje visuomenėje neįvyksta prieštaravimų tarp individų, saugumo lygis tik auga (Kantas, 1996).

Apibendrinant galima teigti, kad vokiečių klasikinės filosofijos ir liberaliojo globalinio saugumo pradininkas I. Kantas pateikė programą, kurią turėtų kuo greičiau įgyvendinti valstybių vyriausybės, kad būtų pasiekta „amžinoji taika“. Tam, kad tarp valstybių būtų pasiekta „amžinoji taika“: sutartys tarp valstybių negali būti sudarytos su slaptomis išlygomis būsimajam karui; savarankiška valstybė negali būti įgyta ar paveldėta kitos valstybės; privalo išnykti reguliariosios kariuomenės; užsienio reikalų tvarkymui neturi būti naudojamos valstybės skolos; bet kokia valstybė neturi jėga kištis į kitos valstybės santvarką ir valdymą; valstybė, kariaudama su kita, neturi imtis tokių priešiško veiksmų, dėl kurių sudarius taiką, taptų neįmanomas abipusis pasitikėjimas; kiekvienos valstybės pilietinė santvarka turi būti respublikinė; tarptautinė teisė turi būti pagrįsta laisvų valstybių sąjunga arba federacija; kiekvienas į šalį atvykęs svetimšalis turi būti sutiktas svetingai, nerodant jam priešpriešos, nepakantumo. Valstybės saugumą gali užtikrinti tik gerai veikianti teisinė sistema, todėl būtina sukurti tokias taisykles, kurių norėtų laikytis visi.

II. NACIONALINIO SAUGUMO TRANSNACIONALIZACIJA: TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ SISTEMOS TAPSMAS

2.1. Tarpvalstybinių santykių internacionalizacija: tarptautinių organizacijų atsiradimas

Gilinantį į nacionalinio saugumo transnacionalizacijos procesą tikslinga aptarti ir tarpvalstybinių santykių internacionalizacija, tarptautinių organizacijų atsiradimą bei jų svarbą užtikrinant tarpvalstybinį saugumą. Tarpvalstybinių junginių steigimo pavyzdžių sutinkame jau antikos laikais. Antikos miestai – valstybės turėjo karines politines sąjungas – simachijas, miestų ir genčių junginius – amfiktionijas. Miestų junginiai – amfiktionijos, du kartus metuose šaukdavo bendrus susirinkimus, turėjo savo išdą. Tarpvalstybinių junginių susiformavimui didelį poveikį darė ir Katalikų bažnyčia, būdama centralizuota organizacija, aktyviai plėtojo tarpvalstybinius ryšius. Intensyvėjant tarptautinei prekybai tarpvalstybinių santykių užuomazgomis tapo tarptautinės prekybos sąjungos, tokios kaip Šiaurės Vokietijos miestų prekybos sąjunga (Hanza). Nors tarptautinės prekybos sąjungos, tokios kaip Hanza, neturėjo valdančios institucijos, bet ją vienijo apie šimtas miestų, tad buvo rengiami miestų suvažiavimai, tačiau jos nariai daug dėmesio skyrė saugumui, siekė apsisaugoti nuo piratų, kontroliuoti prekybą, užtikrinti saugią laivybą ir navigaciją. XVI-XVII a. ėmė stiprėti Europos valstybių centrinė valdžia, intensyviai plėtojosi politiniai ryšiai ir tarpvalstybiniai ekonominiai santykiai. Tarptautiniai santykiai vis sudėtingėjo, imta pripažinti valstybių lygiateisiškumą ir suverenitetą, kurie ilgainiui ir tapo tarptautinių organizacijų veiklos principais. Dvišalių diplomatinių priemonių ilgainiui ėmė nepakakti vien dvišalių diplomatijos priemonių, tad pradėtos rengti tarptautinės konferencijos, pirmoji jų – 1648 m. Vestfalijos taikos konferencija, toliau sekė ir kitos: Neimegeno taikos konferencija (1678–1679), Utrechto taikos konferencija (1713), Vienos taikos konferencija (1738), Acheno taikos konferencija (1748) ir baigiant Paryžiaus taikos konferencija (1763). 1648 m. Vestfalijos taikos konferencijoje Miunsteryje (Vokietija) buvo užbaigtas Trisdešimties metų karas. Vestfalijos taika baigėsi dviejų sutarčių tarp imperijos ir naujųjų didžiųjų valstybių – Švedijos ir Prancūzijos – pasirašymu ir jų garantijomis išsprendė konfliktus imperijos viduje. Visi nuo 1618 m. kilę konfliktai buvo išspręsti. Vestfalijos taika laikoma tolerancijos ir sekuliarizacijos vystymosi etapu. Šis susitarimas taip pat sustiprino imperatoriškąsias galias: jie galėjo sudaryti su užsienio valstybėmis sąjungas ir kartu su imperatoriumi spręsti svarbius klausimus, tokius kaip taika ir karas. Vestfalijos taika įtvirtinta teisinė Šveicarijos Konfederacijos nepriklausomybė, o atskiromis taikos su Ispanija sutartimis, pasirašytomis Miunsteryje, Jungtinės Nyderlandų provincijos oficialiai tapo suverenia valstybe po aštuoniasdešimties metų trukusio karo (Tischer, 2021). Vestfalijos taika sukūrė tarptautinės diplomatijos pagrindą, konstrukciją, kurių tiesiog nebuvo iki XVII amžiaus. Ši taika turėjo

nepaprastai didelę įtaką Versalio sutarčiai. Vestfalijos taikos konferencijoje 1648 m. pasiekta daug: įtvirtintas valstybių suverenitetas, religinė tolerancija, karo problemos sprendimas diplomatinio ir tarptautinių susitarimų pagrindu, bendrosios ir tarptautinės teisės precedentai. Vestfalijos taikos konferencijos tradicijas galima pamatyti įvairiuose šiuolaikiniuose tarptautiniuose forumuose, taip pat ir Jungtinių Tautų veikloje (Patton, 2019).

Neimegeno taikos konferencijoje buvo pasirašytos taikos sutartys, kurios užbaigė tarpusavio karus tarp Prancūzijos, Nyderlandų Respublikos, Ispanijos, Brandenburgo, Švedijos, Danijos – Norvegijos. Svarbiausia iš sutarčių laikytina pirmoji, kuri nustatė taiką tarp Prancūzijos ir Nyderlandų Respublikos (Trout, 1968). Neimegeno taikos konferencijoje pasirašytos taikos sutartys užtikrino tarptautinės sutarčių teisės pergalę prieš nacionalines dinastijos paveldėjimo taisykles. Šios sutartys padėjo pertvarkyti tarptautinę tvarką ir sukurti Europos jėgų pusiausvyrą (Gelder, 2021).

Utrechto taikos konferencijoje (1713) pasirašytos dvi taikos sutartys, viena tarp Jungtinių Nyderlandų Provincijų ir Didžiosios Britanijos karalienės ir kita tarp Ispanijos karaliaus Filipo V ir Prancūzijos karaliaus Liudviko XIV pasiuntinių. Sutartys tarp kelių Europos valstybių, įskaitant Ispaniją, Didžiąją Britaniją, Prancūziją, Portugaliją, Savoją ir Nyderlandų Respubliką, padėjo užbaigti karą. Sutartyje buvo nustatyta, kad „dėl didelio pavojaus, kuris kėlė grėsmę visos Europos laisvei ir saugumui dėl pernelyg glaudaus Ispanijos ir Prancūzijos karalysčių susijungimo, vienas ir tas pats asmuo niekada neturėtų tapti abiejų karalysčių karaliumi“. Kai kurie istorikai teigia, kad tai yra reikšmingas šiuolaikinės nacionalinės valstybės raidos ir jėgų pusiausvyros koncepcijos etapas. Sutartimi eliminuotas senosios Prancūzijos monarchijos keliamas pavojus Europai. Didžioji Britanija tapo didžiausia Europos prekybos galia (Opsommer, 2014). Pažymėtina, kad šių konferencijų skaičius augo, jei 1648–1840 m. laikotarpiu surengtos tik kelios dešimtys tokių taikos konferencijų, tai 1840–1890 m. laikotarpiu surengtos net penki šimtai keturiasdešimt devynios tokios konferencijos. 1814 – 1815 m. laikotarpiu Vienos kongrese buvo sudaryta pirmoji daugiašalė – tarpvalstybinė tarptautinė sutartis. Siekiant užtikrinti Vienos kongreso nutarimų laikymąsi, užkirsti kelią karams ir revoliucijoms 1815 m. įkurta Šventoji sąjunga, kuri laikoma pirmąja nepolitine tarptautine organizacija. Pirmoji politinio pobūdžio pasaulinė organizacija – Tautų Sąjunga, įkurta 1919 m. pasibaigus Pirmajam pasauliniam karui, Paryžiaus taikos konferencijoje. Šioje konferencijoje siekta spręsti tarpvalstybinius ginčus derybomis ir arbitražu. Europos Taryba (toliau – ET) pirmoji tarptautinė organizacija, įkurta Europos žemyne po Antrojo pasaulinio karo. 1949 m. įkurta ET yra viena seniausių ir didžiausių Europos organizacijų, vienijanti 46 valstybes nares ir propaguojanti pagrindinius žmogaus teisių principus. Per 50 veiklos metų organizacija pagilino ir išplėtė savo veiklos lauką visame žemyne (Gebel, 2022). Pasauliniai pokyčiai Europos istorijoje – Sovietų Sąjungos žlugimas, Berlyno sienos griūtis ir Šaltojo karo pabaiga – paskatino

vis daugiau narių kandidatuoti ET. Pasibaigus Antrajam pasauliniam karui, valstybės buvo pasiryžusios užtikrinti, kad tokia tragedija niekada nepasikartotų. Vinstonas Churchillis savo kalboje 1946 m. rugsėjo 19 d. Ciuriche pirmasis atkreipė dėmesį į tai, kad reikia „tokios saugumo priemonės, kuri tarsi per stebuklą pakeistų visą sceną ir po kelerių metų visa Europa taptų laisva ir laiminga, kokia šiandien yra Šveicarija. Turime sukurti savotiškas Jungtines Europos Valstijas“ (Feltham, 2009). 1948 m. gegužės 7 d. įvyko Hagos kongresas, į kurį susirinko daugiau nei tūkstantis delegatų iš dvidešimties šalių. Buvo priimta keletas rezoliucijų, kuriose *inter alia*, buvo numatyta įsteigti konsultacinę asamblėją, kurią renka nacionaliniai parlamentai, parengti Europos žmogaus teisių chartiją ir įsteigti teismą, kuris vykdytų jos sprendimus. Netrukus po Hagos kongreso, Belgijos užsienio reikalų ministras Paulas Henri Spaak paragino sukurti Europos Asamblėją, turinčią plataus masto įgaliojimus, kurią sudarytų įvairių valstybių parlamentų nariai ir priimtų sprendimą balsų dauguma. 1949 m. sausio mėn. buvo pasiektas kompromisas - nutarta įsteigti Europos Tarybą, kurią sudaro viešai posėdžiaujanti konsultacinė asamblėja ir sprendimus priimančias Ministrų komitetas. 1949 m. gegužės 5 d. Šv. Jokūbo rūmuose Londone, Europos Tarybos statutą pasirašė dešimt valstybių: Belgija, Prancūzija, Liuksemburgas, Nyderlandai, Jungtinė Karalystė, Airija, Italija, Danija, Norvegija ir Švedija (Feltham, 2009).

ET statuto preambulėje pažymima, kad šalių vyriausybės “būdamos įsitikinusios, kad teisingumu ir tarptautiniu bendradarbiavimu pagrįstas taikos siekimas yra gyvybiškai svarbus žmonių visuomenės ir civilizacijos išsaugojimui...<...> nutarė įkurti Europos Tarybą, kurią sudaro vyriausybių atstovų Komitetas ir Konsultacinė Asamblėja“. ET statuto 1 straipsnyje pažymima, kad „ET tikslas yra „siekti didesnės jos narių vienybės, kad būtų apsaugoti ir įgyvendinti idealai ir principai, kurie yra bendras jų paveldas, ir skatinama jų ekonominė bei socialinė pažanga“ (Europos Tarybos statutas, 2002).

Kaip pastebi R. G. Feltham (2009), ET prisideda prie regioninio saugumo užtikrinimo, vykdo aktyvią konfliktų prevenciją, taip pat dalyvauja konfliktų nutraukimo procese. Išskirtini šie esminiai ET pasiekimai: įkurtas Europos Žmogaus Teisių Teismas, priimta Europos žmogaus teisių konvencija, priimta Europos konvencija dėl kovos su terorizmu. Įkurta Europos Komisija.

ET įkurta ginti žmogaus teises, demokratiją ir teisinę valstybę; skatinti sąmoningumą ir Europos kultūrinės tapatybės bei įvairovės plėtrą; rasti bendrus sprendimus iššūkiams, su kuriais susiduria Europos visuomenė: mažumų diskriminacija, ksenofobija, netolerancija, terorizmas, prekyba žmonėmis, organizuotas nusikalstamumas ir kt., korupcija, elektroniniai nusikaltimai, smurtas prieš vaikus; įtvirtinti demokratinį stabilumą Europoje remiant politinę, teisėkūros ir konstitucinę reformą (Lobey, 2005).

ET įsteigė daugybę specialių įstaigų ir ekspertų komitetų, tokių kaip Europos nusikalstamumo problemų komitetas, Europos žmogaus teisių komisija, Europos žmogaus teisių

teismas, Kultūros paveldo komitetas, Socialinės plėtros fondas (buvęs Europos Tarybos perkėlimo fondas), Europos teisinio bendradarbiavimo komitetas ir Vietos ir regionų valdžios institucijų valdymo komitetas (Gebel, 2022).

Vertinant ET pasiekimus pažymėtina, kad ET priėmė virš 200 teisiškai įpareigojančių Europos sutarčių ar konvencijų įvairiomis temomis nuo žmogaus teisių iki kovos su organizuotu nusikalstamumu, nuo kankinimo prevencijos iki duomenų apsaugos ar kultūrinio bendradarbiavimo. ET teikia rekomendacijos valstybių narių vyriausybėms, nustatant politikos gaires tokiais klausimais kaip teisinis reguliavimas, sveikata, švietimas, kultūra ir sportas (Lobey, 2005).

1949 m. balandžio 4 d. įsteigiama Šiaurės Atlanto sutarties organizacija (toliau – NATO) – tarpvyriausybinių saugumo aljansas tarp JAV, Kanados ir 10 Vakarų Europos šalių. NATO tapo pirmuoju taikos meto įkurtu kariniu aljansu, kurį JAV įkūrė už savo teritorinių ribų. Po Antrojo pasaulinio karo Europos tautos stengėsi atstatyti savo ekonomiką ir užtikrinti savo saugumą. Reikėjo daug pastangų, siekiant padėti nuo karo nukentėjusioms Europos valstybėms atkurti ekonomiką, taip pat apsisaugoti nuo atgimstančios Vokietijos ar Sovietų Sąjungos galimų įsiveržimų. Jungtinės Amerikos Valstijos ekonomiškai stiprią, perginkluotą ir integruotą Europą vertino kaip gyvybiškai svarbią komunizmo ekspansijos visame žemyne prevenciją. Valstybės sekretorius George'as Marshallas pasiūlė plataus masto ekonominės pagalbos Europai programą. Gauta Europos atkūrimo programa arba Maršalo planas, ne tik palengvino Europos ekonominę integraciją, bet ir paskatino JAV ir Europos bendradarbiavimą. Nors NATO buvo suformuota reaguojant į besivystančio Šaltojo karo poreikius, NATO gyvavo ir po to konflikto pabaigos, o narystė netgi išsiplėtė, įtraukdama kai kurias buvusias Sovietų Sąjungos valstybes. Tai išlieka didžiausias taikos meto karinis aljansas pasaulyje (Čižik, Novák, 2018, 2).

Šiaurės Atlanto sutarties (1949) preambulėje nurodoma, kad: „šios sutarties šalys patvirtina savo tikėjimą Jungtinių Tautų Chartijos tikslais ir principais bei troškimą taikiai sugyventi su visomis tautomis ir visomis vyriausybėmis. Jos yra įsipareigojusios saugoti savo tautų laisvę, bendrą paveldą ir civilizaciją, grindžiamą demokratijos, asmens laisvės bei teisės viešpatavimo principais. Jos siekia didinti stabilumą ir gerovę Šiaurės Atlanto regione. Jos yra pasiryžusios suvienyti savo pastangas kolektyvinės gynybos bei taikos ir saugumo išsaugojimo labui“ (Šiaurės Atlanto sutartis, 1949). Šiaurės Atlanto sutarties (Vašingtono) (1949) 1 straipsnyje pažymima, kad „šalys įsipareigoja, kaip nustatyta Jungtinių Tautų Chartijoje, bet kokią tarptautinę ginčą, kuriame jos gali dalyvauti, spręsti taikiu būdu taip, kad tarptautinei taikai, saugumui bei teisingumui neiškiltų pavojus, ir savo tarptautiniuose santykiuose susilaikyti nuo grasinimo jėga ar jėgos panaudojimo bet kuriuo būdu, nesuderinamu su Jungtinių Tautų tikslais“ (Šiaurės Atlanto sutartis, 1949).. Remiantis penktuoju šios sutarties straipsniu, „šalys susitaria, kad vienos ar kelių iš jų ginkluotas užpuolimas Europoje ar Šiaurės Amerikoje bus laikomas jų visų užpuolimu, ir todėl

susitarė, kad tokio ginkluoto užpuolimo atveju kiekviena iš jų, įgyvendindama individualios ar kolektyvinės savigynos teisę, pripažintą Jungtinių Tautų Chartijos 51 straipsnyje, nedelsdama suteiks pagalbą užpultai ar užpultoms Šalims“ (Šiaurės Atlanto sutartis, 1949). Taigi, NATO tikslas – politinėmis ir karinėmis priemonėmis garantuoti savo narių laisvę ir saugumą. NATO propaguoja demokratines vertybes ir leidžia narėms konsultuotis ir bendradarbiauti su gynyba ir saugumu susijusiais klausimais, siekiant išspręsti problemas, stiprinti pasitikėjimą ir ilgainiui užkirsti kelią konfliktams. NATO yra įsipareigojusi taikiai spręsti ginčus. Jei diplomatinės pastangos žlunga, ji turi karinių galių imtis krizių valdymo operacijų. Jos vykdomos pagal NATO steigimo sutarties kolektyvinės gynybos sąlygą – Vašingtono sutarties 5 straipsnį arba pagal Jungtinių Tautų mandatą, atskirai arba bendradarbiaujant su kitomis šalimis ir tarptautinėmis organizacijomis. Per pastaruosius du dešimtmečius Aljansas sukūrė struktūrinių partnerysčių tinklą su euroatlantinės erdvės, Viduržemio jūros ir Persijos įlankos šalimis, taip pat individualius santykius su kitais partneriais visame pasaulyje. NATO bendradarbiauja su daugeliu šalių partnerių ir aktyviai bendradarbiauja su kitomis tarptautinėmis organizacijomis įvairiais politiniais ir su saugumu susijusiais klausimais (Čižik, Novák, 2018, p. 2).

Dabartinis NATO dalyvavimas tarptautinėse krizių valdymo operacijose parodė svarbų Aljanso vaidmenį sprendžiant pasaulinius saugumo iššūkius. NATO ir jos narės dalyvavo įvairiose Aljanso misijose: Afganistane, Kosove, Viduržemio jūroje. NATO griežčiausiai pasmerkė dabartiniu metu vykstantį žiaurų ir neišprovokuotą Rusijos agresijos karą prieš Ukrainą – nepriklausomą, taikią ir demokratinę šalį bei artimą NATO partnerę. NATO ir jos sąjungininkės teikia Ukrainai precedento neturinčią paramą, padedančią išlaikyti jos pagrindinę teisę į savigyną, šalies suverenitetą. Nuo 2014 m. Rusijos neteisėtos Krymo aneksijos ir Rytų Ukrainos destabilizavimo, NATO laikėsi tvirtos pozicijos visiškai remdama Ukrainos suverenitetą ir teritorinį vientisumą jos tarptautiniu mastu pripažintose sienose. Sąjungininkai griežtai smerkia ir nepripažins Rusijos neteisėtos Krymo aneksijos bei smerkia laikiną jo okupaciją (Oficiali NATO internetinė svetainė, 2022).

Siekiant užbaigti dažnus ir kruvinus konfliktus, kurių kulminacija buvo Antrasis pasaulinis karas, Europos politikai pradėjo kurti tarptautinę regioninę organizaciją, kurią žinome kaip Europos Sąjungą (toliau – ES). 1951 m. įkurta Europos anglių ir plieno bendrija tapo pirmuoju žingsniu siekiant ilgalaikės taikos. Europos Saugumo ir Bendradarbiavimo Konferencija (toliau – ESBK) įkurta po Šaltojo karo, kai įtampa tarp Rytų ir Vakarų buvo kiek atslūgusi, abu blokai sutiko sėsti prie vieno stalo aptarti ateitį. ESBK oficialiai atidaryta 1973 m. liepos 3 d. Helsinkyje. Helsinkyje buvo aptariamasi šios temos: Europos saugumo klausimai; bendradarbiavimas ekonomikos, mokslo, technologijų ir aplinkosaugos srityse; bendradarbiavimas humanitariniais klausimais, įskaitant informaciją, švietimą ir kultūrą. 1957 m. Romos sutartimi įkuriama Europos

ekonominė bendrija (toliau – EEB) ir nauja vis glaudesnio bendradarbiavimo era Europoje. 1957 m. kovo 25 d. šešios EAPB (toliau – Europos anglių ir plieno bendrija) narės pasirašė dvi Romos sutartis, kuriomis buvo įsteigta Europos atominės energijos bendrija (Euratomas), skirta palengvinti bendradarbiavimą atominės energijos plėtros, tyrimų ir naudojimo srityje, ir Europos ekonominės bendrijos sutartis. EEB sukūrė bendrą rinką, panaikino daugumą kliūčių prekių, paslaugų, kapitalo ir darbo judėjimui, uždrausti viešosios politikos ar privatūs susitarimai, ribojantys rinkos konkurenciją, įgyvendinama bendra žemės ūkio politika ir bendra išorės prekybos politika (Romos sutartis, 2022). EEB steigimo sutarties 2 straipsnyje įtvirtinti EEB steigimo tikslai: derinti valstybių ekonominę politiką, užtikrinti valstybių stabilumą, darnią ekonominę veiklos plėtrą, glaudesnius valstybių narių santykius. Taip pat šiame straipsnyje nurodoma, kad siekiant paminėtų tikslų numatytas: kliūčių laisvam asmenų judėjimui panaikinimas, prekių muitų, eksporto ir importo apribojimų panaikinimas, bendros politikos žemės ūkio ir transporto srityse plėtojimas, konkurencijos ribojimų eliminavimas, koordinuotos narių ekonominės politikos plėtojimas (EEB steigimo sutartis, 1957). EEB steigimo sutartimi siekiama, kad narės panaikintų arba peržiūrėtų svarbius nacionalinius įstatymus ir kitus teisės aktus. Visų pirma, EEB steigimo sutartis iš esmės reformavo tarifų ir prekybos politiką, panaikindama visus vidaus tarifus. EEB steigimo sutartyje nustatyti reikalavimai vyriausybėms panaikinti nacionalinius reglamentus, palankius vietinei pramonei, ir siekiama, kad valstybės bendradarbiautų tose srityse, kuriose jos tradiciškai veikė nepriklausomai. Sutartyje buvo reikalaujama bendrų antikonkurencinio ir monopolinio elgesio taisyklių ir bendrų vidaus transporto ir reguliavimo standartų. Pripažinus socialinę politiką kaip pagrindinę ekonominės integracijos sudedamąją dalį, sutartimi taip pat buvo sukurtas Europos socialinis fondas, kuris buvo skirtas stiprinti darbo galimybes, palengvinant darbuotojų geografinį ir profesinį mobilumą (EEB steigimo sutartis, 1957).

ES buvo sukurta 1992 m. Maastrichto sutartimi, kuri įsigaliojo 1993 m. lapkričio 1 d. Maastrichto sutartyje numatyti trys ramsčiai, iš kurių antrasis skirtas bendrai užsienio ir saugumo politikai. Pažymima, kad ES uždavinys – „nustatyti ir tarpvyriausybiniais būdais įgyvendinti bendrą užsienio ir saugumo politiką. Valstybės narės turi aktyviai ir besąlygiškai remti šią politiką vadovaudamosi lojalumo ir savitarpio solidarumo dvasia. Jos tikslai: saugoti bendras vertybes, pagrindinius interesus, Sąjungos nepriklausomybę ir vientisumą remiantis Jungtinių Tautų Chartijos principais, visokeriopai stiprinti Sąjungos saugumą, skatinti tarptautinį bendradarbiavimą, plėtoti ir stiprinti demokratiją, teisinę valstybę ir pagarbą žmogaus teisėms ir pagrindinėms laisvėms“. Saugumo užtikrinimo aspektu svarbus ir trečiasis ramstis numatytas Maastrichto sutartyje – bendradarbiavimas teisingumo ir vidaus reikalų srityse“ (Maastrichto sutartis, 1992). Kitas ES uždavinys – „tarpvyriausybiniais būdais atlikti bendrus veiksmus šiose srityse (kova su neteisėta imigracija; kova su terorizmu, prekyba narkotikais, sunkiais nusikaltimais; teisminis

bendradarbiavimas baudžiamosiose ir civilinėse bylose; Europolo įsteigimas kartu su nacionalinių policijos pajėgų keitimosi informacija sistema) siekiant piliečiams užtikrinti aukšto lygio apsaugą laisvės, saugumo ir teisingumo erdvėje“ (Mastrichto sutartis, 1992).

Amsterdamo sutartis, kuria iš dalies keičiama ES sutartis, ir tam tikri susiję aktai, buvo pasirašyta 1997 m. spalio 2 d. Amsterdame ir įsigaliojo 1999 m. gegužės 1 d. Amsterdamo sutartyje pirmą kartą reglamentuotos bendro pobūdžio nuostatos, leidžiančios valstybėms narėms, siekiančioms organizuoti tvirtesnę tarpusavio bendradarbiavimą, tam tikromis sąlygomis pasinaudoti bendromis institucijomis. Tvirtesniu bendradarbiavimu siekta sukurti saugumo ir teisingumo erdvę. Tvirtesnis bendradarbiavimas numatytas trečiojo ramsčio srityje (Amsterdamo sutartis, 1997).

Vėliau sekusi Nicos sutartis buvo pasirašyta 2001 m. vasario 26 d., o įsigaliojo 2003 m. vasario 1 d, kuria siekta pasirengti priimti naujas ES nares. Nicos sutartyje numatyta teismų sistemos reforma, Teisingumo Teismui suteiktas įgaliojimas posėdžiauti įvairiais būdais: kolegijomis, didžiojoje kolegijoje ir visa sudėtimi. Nicos sutartyje tvirtesnis bendradarbiavimas numatytas pagal visus tris ramsčius (Sokolska, 2022, p. 1).

Lisabonos sutartis, iš dalies keičianti Europos Sąjungos sutartį ir Europos bendrijos steigimo sutartį, įsigaliojo 2009 m. gruodžio 1 d. „Lisabonos sutartimi panaikintas trečiasis ramstis, kuris buvo grindžiamas tarpvyriausybiniu bendradarbiavimu, taigi Bendrijos metodas laisvės, saugumo ir teisingumo erdvėje tapo bendrai plačiai taikomas. Lisabonos sutartyje nustatyti keli nauji laisvės, saugumo ir teisingumo erdvės elementai, be kita ko, veiksmingesnė ir demokratiškesnė sprendimų priėmimo procedūra, didesni ES Teisingumo Teismo įgaliojimai ir naujas nacionalinių parlamentų vaidmuo. Lisabonos sutartyje nustatyta bendra dabartinė bendra saugumo ir gynybos politikos sistema. Įtvirtintos naujos suteikė galimybę pagerinti politinį bendros saugumo ir gynybos politikos nuoseklumą“ (Lisabono sutartis, 2022).

ES tikslai išdėstyti Lisabonos sutarties 3 straipsnyje, kuriame pažymima, kad ES tikslai yra „skatinti taiką, savo vertybes ir savo piliečių gerovę, suteikti laisvę, saugumą ir teisingumą be vidaus sienų, kartu taikant atitinkamas priemones prie išorės sienų, siekiant reguliuoti prieglobsčio suteikimą ir imigraciją ir užkirsti kelią nusikalstamumui bei su juo kovoti, saugoti aplinką ir gerinti jos kokybę, kovoti su socialine atskirtimi ir diskriminacija, skatinti socialinį teisingumą, stiprinti ekonominę, socialinę ir teritorinę sanglaudą ir ES valstybių narių solidarumą“ (Lisabonos sutartis, 2007).

Tarptautinių organizacijų, susijusių su regioniniu saugumu grupei priskiriama ir Europos Saugumo ir Bendradarbiavimo Organizacija (toliau – ESBO). ESBO yra didžiausia pasaulyje į saugumą orientuota regioninė tarpvalstybinė organizacija, turinti stebėtojo statusą Jungtinėse Tautose. Jos įgaliojimai apima tokius klausimus kaip ginklų kontrolė, žmogaus teisių užtikrinimas,

spaudos laisvė ir laisvi bei sąžiningi rinkimai. Joje dirba apie 3460 žmonių. ESBO laikoma vienintele regionine organizacija, veikiančia forumo forma, padedančia kurti naująją Europos tvarką visame žemyne kartu su JAV (Ralph, 2009, p.1). Esminiai ESBO veiklos tikslai: sienų kontrolė, energetinis saugumas, ginklų kontrolė, konfliktų prevencija, kovos su terorizmu ir prekyba žmonėmis, aplinkosauga, žmonių teisių užtikrinimas. ESBO integracinė narystė paremta glaudžiu tarpvalstybiniu bendradarbiavimu užtikrinant galimų konfliktų prevenciją ir stiprinant saugumą (Žalimas ir kt., 2001, p. 2).

Apibendrinant galima teigti, kad tarptautiniai santykiai istorijos eigoje vis sudėtingėjo, dvišalių diplomatinių priemonių ėmė nebepakakti, pradėtos rengti tarptautinės taikos konferencijos, iš kurių paminėtinos Vestfalijos taikos konferencija, Neimegeno taikos konferencija, Utrechto taikos konferencija, Vienos taikos konferencija (1738), Paryžiaus taikos konferencija. Vestfalijos taikos konferencijoje, buvo užbaigtas Trisdešimties metų karas, Vestfalijos taika įtvirtino valstybių suverenitetą, religinę toleranciją, karo problemos sprendimas diplomatiniu ir tarptautinių susitarimų pagrindu. 1815 m. įkurta Šventoji sąjunga laikytina pirmąja nepolitine pasauline organizacija. Pirmoji politinio pobūdžio pasaulinė organizacija – Tautų Sąjunga, įkurta pasibaigus Pirmajam pasauliniam karui Paryžiaus taikos konferencijoje. ET yra viena seniausių ir didžiausių Europos organizacijų, vienijanti 46 valstybes nares ir propaguojanti pagrindinius žmogaus teisių principus. ET prisideda prie regioninio saugumo užtikrinimo, vykdo aktyvią konfliktų prevenciją, taip pat dalyvauja konfliktų nutraukimo procese. Tarpvalstybinio saugumo užtikrinime svarbų vaidmenį vaidina regioninė tarptautinė organizacija – NATO. NATO tikslas – politinėmis ir karinėmis priemonėmis garantuoti savo narių laisvę ir saugumą. Tarptautinių organizacijų, susijusių su regioniniu saugumu grupei priskiriama ir ES, kurios tikslas skatinti taiką, suteikti valstybių narių piliečiams laisvę, saugumą ir teisingumą, kovoti su socialine atskirtimi ir diskriminacija, skatinti socialinį teisingumą. ESBO veiklos sritys: sienų kontrolė, energetinis saugumas, ginklų kontrolė, konfliktų prevencija, kova su terorizmu ir prekyba žmonėmis, aplinkosauga, žmonių teisių užtikrinimas.

2.2. Nuo „Vienos kongreso“ iki „Tautų Sąjungos“

Prieš du šimtmečius Europa išvengė vienos didžiausių krizių savo istorijoje. 1814 m. rugsėjį Europos vadovai ir jų ministrai susirinko Vienoje, kad atkurtų Europą po dviejų dešimtmečių revoliucijų ir karų, o svarbiausius sprendimus priėmė didžiųjų valstybių valstybės veikėjai – Didžiosios Britanijos užsienio reikalų ministras Robertas Stewardas, lordas Castlereaghas, Rusijos caras Aleksandras I ir Austrijos kancleris Klemensas fon Metternichas. Prancūzijos užsienio reikalų ministras Charlesas Maurice'as de Talleyrand'as ir Prūsijos princas Karlas Augustas von

Hardenbergas ir Rusijos imperatorius Aleksandras (Jarrett, 2014). Vienos kongresas – pirmasis tikras bandymas sukurti „tarptautinę tvarką“, užtikrinti ilgalaikę taiką neramiai Europai ir kontroliuoti politinių pokyčių tempą per tarptautinę priežiūrą ir įsikišimą (Jarrett, 2014). Vienos kongresas žymi naujos politinės ir teisinės tvarkos Europoje sukūrimą po daugiau nei du dešimtmečius trukusios suirutės ir karo po Prancūzijos revoliucijos. Napoleono pralaimėjimas 1813 – 1814 m. koalicijai, vadovaujamai Didžiosios Britanijos, Rusijos, Austrijos ir Prūsijos valstybėms, suteikė galimybę stabilizuoti Europą. Tai jie ketino padaryti apribodami Prancūzijos galią ir atkurdami pusiausvyrą tarp didžiųjų valstybių. Nuo 1814 m. lapkričio mėn. iki 1815 m. birželio mėn. Vienoje susitiko daugiau nei du šimtai Europos politikos atstovų – daugelis iš jų buvo jau nebeegzistuojančios Šventosios Romos imperijos atstovai. Vienos kongresas vadovavosi didžiųjų Europos taikos konferencijų tradicijomis, pradedant Vestfalijos taikos konferencija (1648) ir tęsiant Neimegeno taikos konferencija (1678–1679), Utrechto taikos konferencija (1713), Vienos taikos konferencija (1738), Acheno taikos konferencija (1748) ir baigiant Paryžiaus taikos konferencija (1763). Paryžiaus taikos konferencija užbaigė Amerikos nepriklausomybės karą (1783). Visgi Vienos kongresas palyginus jį su paminėtomis taikos konferencijoms turi esminių skirtumų. Ankstesnių taikos konferencijų pagrindinis darbotvarkės tikslas buvo susitarti dėl sąlygų karui užbaigti ir taikai atkurti. Pagrindinis buvusių taikos konferencijų interesas buvo siekis išspręsti pretenzijas, kurios slypi karo ištakose, todėl dėmesys daugiausia buvo nukreiptas į praeitį. Vienos kongreso atveju, taika tarp Prancūzijos ir pagrindinių sąjungininkų jau buvo sudaryta prieš konferencijos susitikimą. Taika oficialiai buvo pasiekta 1814 m. gegužės 30 d. ir ji buvo tradicinė dvišalių taikos sutarčių tarp skirtingų kariaujančių šalių forma. Šiuo atveju ji buvo susijusi su šešiomis taikos sutartimis tarp Prancūzijos, Britanijos, Rusijos, Austrijos, Prūsijos, Švedijos ir Portugalijos. Šios sutartys buvo identiškos, tačiau turėjo savo ypatumų dėl kai kurių papildomų ir slaptų straipsnių. Taikos sutartyse buvo numatytos pagrindinės taikos sąlygos, įskaitant naujas Prancūzijos sienas. Kongresui buvo palikta nustatyti bendros Europos politinės ir teisinės santvarkos sąlygas ateičiai. Net Napoleono grįžimas iš Elbos salos ir prasidėjęs naujas karas nesutrikdė Kongreso tolimesnės darbotvarkės. Kongresas nebuvo sustabdytas ir Vienoje nebuvo sudaryta nauja taikos sutartis. Po Napoleono pralaimėjimo Vaterlo mūšyje ir antrojo Burbonų atkūrimo į Prancūzijos sostą pagal 1815 m. lapkričio 20 d. antrąją Paryžiaus taiką (65 CTS 251), buvo sudarytos naujos taikos sutartys tarp Prancūzijos ir kiekvienos iš keturių didžiųjų valstybių koalicijos. Vėliau prie taikos prisijungė daug kitų valstybių (Lesaffer, 2022). Vienos Kongresu siekta keturių pagrindinių tikslų:

- Sukurti taip reikalingą jėgų pusiausvyrą saugiai Europai;
- Skatinti konservatyvius režimus, kad jie išsižadėtų Prancūzijos revoliucijos demokratinių idealų;

- Nustatyti Prancūzijai dabartines jos sienas;
- Išmokyti valstybes bendradarbiauti siekiant ilgalaikės taikos (Green, 2022, p.1).

Pasak M. Green (2022), dauguma sprendimų, priimtų Vienos kongrese, buvo priimti slapta tarp penkių „didžiųjų valstybių“ neabejotinai įtakingiausias iš penkių atstovų buvo Austrijos užsienio reikalų ministras princas Klemensas fon Metternichas. Metternichas nepasitikėjo Prancūzijos revoliucijos demokratiniiais idealais. Kaip ir dauguma kitų Europos aristokratų, jis manė, kad Napoleono elgesys buvo natūralus eksperimentų su demokratija rezultatas. K. Metternichas pažymėjo: „Daugeliui kiekvienos tautos pirmasis ir didžiausias rūpestis yra įstatymų stabilumas – jie niekada nepasikeis“ (Congress of Vienna, 2022, p.1). K. Metternichas Vienos kongrese ir išdėstė tris esminius tikslus. Pirma, jis norėjo užkirsti kelią būsimai prancūzų agresijai; antra, jis norėjo atkurti jėgų pusiausvyrą, kad jokia šalis nekeltų grėsmės kitoms; ir trečia, jis norėjo sugrąžinti Europos karališkąsias šeimas į sostus, kuriuos jos turėjo prieš Napoleono užkariavimus. To pasekoje susikūrė Nyderlandų Karalystė, Vokietijos konfederacija, nepriklausoma valstybė pripažinta Šveicarija, Sardinijos Karalystė Italijoje buvo sustiprinta prijungus Genują. Tai leido Europos šalims suvaldyti Prancūziją ir neleisti jai įveikti (užkariauti) silpnesnes tautas. Nors Europos lyderiai ir norėjo susilpninti Prancūziją, tačiau jie nenorėjo palikti jos bejėgės. Nenorėta griežtai nubausti Prancūzijos vien dėl to, kad ilgai Prancūzija nesiektų atkeršyti. Prancūzija išliko pakankamai didele šalimi, bet su sumažėjusia galia ir įtaka Europai. Svarbu paminėti, kad Didžiosios valstybės Vienos kongrese įtvirtino teisėtumo principą – susitarė, kad kuo daugiau Europos valstybių vadovų iš kurių Napoleonas atėmė sostą vėl būtų sugrąžinti į savo sostus. Po Vienos kongreso savo sostus atgavo Prancūzijos, Ispanijos, kelių Italijos bei Vidurio Europos valstybių valdančiosios šeimos. Vienos kongreso dalyviai tikėjo, kad buvusių monarchų sugrįžimas stabilizuos politinius tautų santykius. Vienos kongresas daugeliu atžvilgių buvo politinis triumfas. Pirmą kartą viso žemyno tautos bendradarbiavo siekdamos kontroliuoti politinius reikalus. Vienos kongreso metu priimti tarpvalstybiniai susitarimai laikytini pakankamai teisingais, todėl nė viena šalis po šio kongreso neliko nuskriausta ir neturėjo pretenzijų. Šia prasme Vienos kongresas buvo sėkmingesnis nei daugelis kitų taikos kongresų. Sutikdamos viena kitai padėti iškilus grėsmei taikai, Europos tautos laikinai užsitikrino jėgų pusiausvyrą žemyne. Vienos kongresas sukūrė taikos erą Europoje. Tai buvo ilgalaikė taika ir ramybė. Nė viena iš penkių didžiųjų valstybių nekariavo viena prieš kitą beveik keturiasdešimt metų (Green, 2022, p. 1). Vienos kongresas padarė didelę įtaką pasaulio istorijai, tai buvo „susitikimo taškas“ didžiosioms Europos valstybėms, svarstant tarptautinius klausimus ir kartu formuojant naują Europą. Vienos kongreso įgyvendinta politinė sistema apibrėžė Europos politinį žemėlapią daugiau nei penkiasdešimt metų ir padėjo pamatus ilgam taikos laikotarpiui. Vienos kongresas nustatė naujas sienas, subalansavo galias visame

Europos žemyne. Vienos kongresas užbaigė Napoleono viešpatavimą, didžiosios Europos valstybės susivienijo bendram tikslui, kad įsivyrautų taika. Vienos kongresas tapo pirmuoju atveju istorijoje, kai Europos žemyno mastu Didžiausių Europos valstybių vadovai susirinko vieningai priimti bendrą sprendimą dėl Europos saugumo, jos ateities ir svarbiausia taikos.

R. Satkauskas (2022) straipsnyje „Šimtmetis tarptautinėje bendrijoje: tarptautinė teisė ir Lietuvos valstybingumas“ pastebi, kad „dvidešimtojo amžiaus pradžioje pasaulio bendrija teisės viršenybę matė kaip karo alternatyvą. Taikus ginčų sprendimas kompetentingame ir autoritetingame tarptautiniame teisme, universalios tarptautinės teisės taisyklės bei valstybių tarptautinė atsakomybė už neteisėtus veiksmus – tokia idealios tarptautinės bendruomenės samprata buvo užvaldžiusi Europos valstybių vadovų ir visuomenės mintis“ (p.145). 1918 m. sausį JAV prezidentas V. Vilsonas parengė idealistinę 14 punktų pasaulinės taikos programą, skirtą sustiprinti sąjungininkų karių moralę ir valstybes paskatinti palaikyti taiką pasaulyje. Taikos programos pirmuosiuose 5 punktuose pažymima, kad visos derybos turi būti atviros, užtikrinta laivininkystės laisvė, panaikinti muitai, pradėtas nusiginklavimas. 6-8 punktuose reikalaujama atitraukti kariuomenes iš okupuotų Belgijos, Prancūzijos ir Rusijos teritorijų, grąžinti Prancūzijai Elzasą ir Lotaringiją. Taikos programos 14 punkte iškelta Tautų Sąjungos sukūrimo idėja. Ši organizacija turėjo užtikrinti suverenių valstybių teritorinį vientisumą bei politinę nepriklausomybę. Šiai programai Europos valstybės pritarė tik iš dalies. V. Vilsonas karo priežastimi laikė slaptas sąjungas tarp tautų ir manė, kad tautos norėdamos išlaikyti ilgalaikę taiką, turėtų įsipareigoti mažiau ginkluotis, sumažinti prekybos kliūtis ir užtikrinti nacionalinį apsisprendimą. Keturioliktasis V. Vilsono taikos programos punktas kvietė tautas jungtis į „bendrą tautų asociaciją“, kad būtų užtikrinta politinė nepriklausomybė ir teritorinis vientisumas (Blakemore, 2020, p.1). Pasibaigus Pirmajam pasauliniam karui, didžioji pasaulio dalis prisijungė prie organizacijos – Tautų Sąjungos, kurios tikslas buvo užkirsti kelią kitam pražūtingam karui. Nors Tautų Sąjunga atsirado po JAV Prezidento raginimo įkurti tokią sąjungą, pačios Jungtinės Valstijos niekada nebuvo šios Sąjungos narės – ir Sąjungai buvo lemta žlugti. 1919 m. birželio 28 d. buvo pasirašyta Versalio taikos sutartis. Tautų Sąjungos paktas buvo įtrauktas į šią sutartį ir visas kitas taikos sutartis, pasirašytas Paryžiuje po Pirmojo pasaulinio karo. Tautų Sąjungos Paktas žymi pirmąjį pasaulio bendrijos žingsnį uždraudžiant karą. Versalio sutartis turėjo tapti naujos pasaulio tvarkos pagrindu. Kuriamą naują tarptautinių institucijų sistemą turėjo užtikrinti visuotinę taiką ir saugumą, o pagrindinis vaidmuo siekiant šio tikslo buvo numatytas detaliam reglamentuotam taikaus tarptautinių ginčų sprendimo mechanizmui (Satkauskas, 2022, p. 142). Per visą istoriją, nuo I. Kanto laikų, buvo daug planų sukurti nuolatinę instituciją, kuri padėtų sukurti „amžiną taiką“ arba sumažinti karo galimybes. Tautų Sąjunga yra reikšminga, nes tai buvo pirmas kartas, kai suverenios tautos susirinko ir pasakė: „Mes esame suverenios tautos, bet bandysime sujungti savo jėgą, kad išlaikytume Taiką.“ (Waxman,

2019, p. 1).

Tautų Sąjungos Pakta sudarė preambulė ir 26 straipsniai. Pakte apibrėžta pagrindinė Tautų Sąjungos funkcija: „skatinti tarptautinį bendradarbiavimą ir siekti tarptautinės taikos bei saugumo“. Pakto preambulėje nurodoma, kad „siekiant skatinti tarptautinį bendradarbiavimą ir pasiekti tarptautinę taiką ir saugumą, prisiimti įsipareigojimus nesiimti karo, remiantis atvirais, garbingais tautų santykiais, siekiant įtvirtinti tarptautinės teisės supratimą kaip tikrąją vyriausybių elgesio taisyklę, ir palaikyti teisingumą ir skrupulingai gerbti visus sutartinius įsipareigojimus organizuotų tautų tarpusavio santykiuose“. Bet kuri, visiškai savarankiška valstybė, dominija ar kolonija, galėjo tapti Tautų Sąjungos nare, jei jos priėmimui pritaria du trečdaliai Asamblėjos narių, su sąlyga, kad ji veiksmingai garantuos savo nuoširdų ketinimą laikytis tarptautinių įsipareigojimų ir priima tokias taisykles, kurias gali nustatyti Sąjunga dėl savo karinių, jūrų ir oro pajėgų bei ginkluotės (Waxman, 2019, p. 1). Tautų Sąjungos Pakto 8 straipsnyje nurodoma, kad Sąjungos nariai pripažįsta, kad norint palaikyti taiką, būtina sumažinti nacionalinę ginkluotę iki žemiausio lygmens, atitinkančio nacionalinį saugumą, ir bendrą tarptautinių įsipareigojimų vykdymą. Tautų Sąjungos Pakto 10 straipsnyje nurodoma, kad lygos nariai įsipareigoja gerbti ir apsaugoti nuo išorinės agresijos visų Sąjungos narių teritorinį vientisumą ir esamą politinę nepriklausomybę. Įvykus bet kokiai agresijai arba esant bet kokiai tokios agresijos grėsmei ar pavojui, Taryba pataria, kokiomis priemonėmis šis įsipareigojimas turi būti įvykdytas (Tautų Sąjungos Paktas, 1920). Pažymėtina, kad analizuojamo Pakto 11 skyriuje apibrėžiamos kolektyvinio saugumo garantijos, pažymima, kad „bet koks karas ar karo grėsmė paskelbtas vienai iš Sąjungos narių yra paskelbiamas visai Sąjungai, ir Sąjunga imasi išmintingų ir veiksmingų veiksmų taikai užtikrinti. Iškilus tokiai kritinei situacijai, Generalinis sekretorius bet kurio Sąjungos nario prašymu nedelsdamas sušaukia Tarybos posėdį. Pakto 12 straipsnyje nurodoma, kad „Sąjungos nariai susitaria, kad jei tarp jų kiltų bet koks ginčas, galintis sukelti karą, jie perduos šį klausimą arba arbitražui, arba teisminiam sprendimui, arba tarybai, ir sutinka jokių būdu nesiimti karo iki trijų mėnesių nuo arbitražo sprendimo ar teismo sprendimo, arba Tarybos ataskaitos. Pakto 16 straipsnyje numatyta sankcijų agresoriui galimybė. Remiantis Pakto 11 straipsnio nuostatomis, Sąjungos nariai privalėjo nedelsdami nutraukti visus prekybos ir finansinius ryšius, uždrausti fizinių ir juridinių asmenų ryšius su Pakta pažeidusia valstybe, nesvarbu, ar ji yra Tautų Sąjungos narė (Tautų Sąjungos Paktas, 1920). Taip pat numatyta galimybė teikti karinę pagalbą užpultai Sąjungos valstybei. Pakta pažeidusi valstybė agresorė galėjo būti pašalinta iš Sąjungos Tarybos sprendimu (Satkauskas, 2022, p. 143). Pakto 13 straipsnyje pažymima, kad Sąjungos nariai susitaria, kad tarp jų kilus bet kokiui ginčui, kurį jie pripažįsta tinkamu perduoti arbitražui ar teisminiam sprendimui ir kurio nepavyksta patenkinamai išspręsti diplomatijos būdu, jie visą ginčo dalyką pateikia nagrinėti arbitraže arba teismine tvarka (Tautų Sąjungos Paktas, 1920). Pagrindinis Tautų Sąjungos tikslas – uždrausti karą kaip tarptautinių

nesutarimų sprendimo priemonę. Tautų Sąjungos Pakto projekto komentare pažymima, kad „Jei valstybės iš prigimties elgtųsi egoistiškai, savanaudiškai ir priešišškai viena kitai, joks dokumentas, joks mechanizmas jų nesustabdytų“ taip pat Tautų Sąjungos Pakto projekto komentare rašoma: visa, ko reikia, „įsteigti organizaciją, kuri palengvintų taikų bendradarbiavimą ir jis taptų įpročiu, ir todėl taisykle“ (Tautų Lygos Statuto komentaras). Būtent šio taikaus valstybių sambūvio vizija vadovavosi naujos visuotinės tarptautinės organizacijos kūrėjai“ (Satkauskas, 2022, p. 143).

Tautų Sąjunga oficialiai pradėjo gyvuoti 1920 m. sausio 10 d. 1920 m. lapkričio 15 d. 41 valstybė narė susirinko Ženevoje į pirmosios Asamblėjos sesijos atidarymą. Tai sudarė didelę esamų valstybių dalį. Tautų Sąjungos sukūrimas laikytinas naująja daugiašalio bendradarbiavimo era. Paktas įpareigojo savo valstybes narses stengtis taikiai išspręsti ginčus. Prisijungdamos prie Sąjungos valstybės narės taip pat atsisakė slaptos diplomatijos, įsipareigojo sumažinti savo ginkluotę ir sutiko laikytis tarptautinės teisės. Kiekviena valstybė įsipareigojo gerbti visų Sąjungos narių teritorinį vientisumą ir politinę nepriklausomybę. Užmezgusi solidarumo ryšį tarp valstybių narių, Tautų sąjunga laikoma pirmuoju bandymu sukurti kolektyvinio saugumo sistemą. Šis principas rėmėsi paprasta idėja: bet kurios valstybės narės agresorius turėtų būti laikomas agresoriumi prieš visas kitas valstybes narses (Waxman, 2019).

Apibendrinant galima teigti, kad Vienos kongresas laikytinas vienu iš sėkmingesnių tarpvalstybinių santykių internacionalizacijos pavyzdžių. Vienos kongrese pirmą kartą viso Europos žemyno tautos aktyviai bendradarbiaudamos priėmė svarbius tarpvalstybinius susitarimus, kurių dėka Europos žemyne daugiau nei keturiasdešimt metų įsivyravo taika. Vienos kongresas žymi naujos politinės ir teisinės tvarkos Europoje sukūrimą po daugiau nei du dešimtmečius trukusios suirutės ir karo, buvo nustatytos Europos sienos. Vienos kongrese įtvirtintas teisėtumo principas – susitarta, kad kuo daugiau Europos valstybių vadovų iš kurių Napoleonas atėmė sostą vėl būtų sugražinti į savo sostus. Po Vienos kongreso savo sostus atgavo Prancūzijos, Ispanijos, kelių Italijos bei Vidurio Europos valstybių valdančiosios šeimos. Vienos kongreso dalyviai tikėjo, kad buvusių monarchų sugrįžimas stabilizuos politinius tautų santykius. Vienos kongresas daugeliu atžvilgių buvo politinis triumfas, parodęs, kad veiksmingų tarpvalstybiniu bendradarbiavimu galima pasiekti taiką ir sutramdyti šalį agresorę, kėlusią grėsmę daugeliui Europos valstybių. Vienos kongresu pasiekti šie svarbiausi tikslai: atkurta jėgų pusiausvyra saugiai Europai, atkurtos Europos sienos, šalys paskatintos išsižadėti Prancūzijos revoliucijos demokratinių idealų, valstybės išmoko bendradarbiauti siekiant ilgalaikės taikos. Tautų Sąjungos sukūrimas taip pat laikytinas naująja daugiašalio tarpvalstybinio bendradarbiavimo era. Tautų Sąjungos Paktas įpareigojo savo valstybes narses stengtis taikiai išspręsti ginčus, atsisakyti slaptos diplomatijos, sumažinti savo ginkluotę, laikytis tarptautinės teisės. Valstybės įsipareigojo gerbti visų Tautų Sąjungos narių teritorinį vientisumą ir politinę nepriklausomybę. Tautų sąjunga laikoma tarpvalstybinių santykių

internacionalizacijos pavyzdžiu, bandymu sukurti kolektyvinio saugumo sistemą.

2.3. Pasaulinė tvarka po II pasaulinio karo: „Jaltos sistema“ Šaltojo karo epochoje

Po Antrojo pasaulinio karo Šaltojo karo laikų pasaulio tvarkos struktūra dažnai buvo priskiriama Jaltos sistemai. Ši sistema atsirado iš trijų sąjungininkų valstybių: JAV, Jungtinės Karalystės ir Sovietų Socialistinių Respublikų Sąjungos (SSRS) 1945 m. vasario 4 d. Jaltoje sudarytų susitarimų dėl pokario tarptautinės tvarkos kūrimo. „Didžiojo trejeto“ sąjungininkų lyderiai aptarė Vokietijos ir likusios Europos likimą, sovietų išitraukimo į Ramiajame vandenyne vykstantį karą prieš Japoniją sąlygas ir SSRS sudarymą bei jos veikimą. Jaltos viršūnių susitikime į darbotvarkę buvo įtrauktas Jungtinių Tautų steigimas, o Šaltasis karas dar iš viso nebuvo numatomas. Sąjungininkų lyderiai Jaltoje derėjosi dėl pasaulinės taikos plano ir Vokietijos pasidalinimo bei denacifikacijos (Jaltos konferencija, 2020).

Jaltoje pasiekti susitarimai, kuriuose Vokietiją nutarta suskirstyti į JAV, Didžiosios Britanijos, SSRS ir Prancūzijos okupacines zonas. Nutarta sunaikinti Vokietijos ginkluotę, nuginkluoti ir paleisti vokiečių kariuomenę, sunaikinti Vokietijos karinę pramonę, sušaukti tarptautinį teismą ir nubausti karo nusikaltėlius, taip pat numatyta skirti 20 mlrd. dolerių karo nuostolių atlyginimui. Išvaduotose valstybėse nutarta organizuoti laisvus demokratinius rinkimus, Lenkijos vyriausybę pripažinti Maskvos remiama. Sąjungininkams įsipareigojo grąžinti SSRS po Japonijos – Rusijos karo Rusijos prarastas teritorijas Sachaline ir Mandžiūrijoje, atiduoti Kurilų salas bei pripažinti Mongolijos nepriklausomybę. J. Stalinas įsipareigojo pradėti karą su Japonija. Konferencijos dalyviai sutarė 1945 m. balandžio 25 d. San Franciske sušaukti JT konferenciją, kurioje būtų parengtas galutinis Jungtinių Tautų įstatų tekstas. Trys vyriausybių vadovai taip pat pasirašė „Deklaraciją dėl politikos, kurios reikia laikytis išlaisvintuose regionuose“, kurioje numatė laisvus rinkimus, demokratinių vyriausybių suformavimą (Jaltos Konferencija, 1945).

Bendro priešo suvienyti trys labai skirtingų valstybių vadovai padėjo pamatus Jungtinėms Tautoms, tačiau, pasiekę pergalę, nesugebėjo išlaikyti sąjungos. Kaip pastebi Kelno universiteto profesorius J. Dulfferis, „Karo metais W. Churchillis ir F. Rooseveltas reguliariai bendravo ir susitikinėjo. Tačiau iki šiol su Stalinu jie tebuvo susitikę vieną kartą Teherane 1943 m. pabaigoje. Jie dirbo tikėdamiesi kad, karui pasibaigus, bendradarbiavimas tęsis ilgus metus ar net dešimtmečius, todėl buvo linkę leisti į kompromisus“ (Jaltos konferencija, 2022).

Akcentuojant Jaltos konferencijos pasekmes, pažymėtina, kad iki 1945 m. kovą tapo aišku, kad J. Stalinas neketina tesėti savo pažadų dėl politinių laisvių Lenkijoje. Rusų kariuomenė sutramdė visus opozicijos bandymus sutrukdyti laikinajai vyriausybei, įsikūrusiai Liubline. Po 1947 m. surengtų rinkimų, Lenkija tapo viena pirmųjų sovietinių satelitinių valstybių Rytų Europoje.

Daugelis amerikiečių kritikavo Ruseveltą už Jaltoje padarytus nuolaidžiavimus J. Stalinui dėl SSRS įtakos Rytų Europoje ir Šiaurės Rytų Azijoje. Prezidentas H. Trumanas, Ruzvelto įpėdinis, į J. Staliną žiūrėjo kur kas įtariau, kai sąjungininkų lyderiai vėl susitiko Potsdamo konferencijoje Vokietijoje, kad išaiškintų galutines sąlygas Antrojo pasaulinio karo užbaigimui Europoje. 1945 m. liepos 17 ir rugpjūčio 2 d. Potsdamo konferencijoje Didžiosios Britanijos, Jungtinių Amerikos Valstijų ir SSRS vadovai pasirašė susitarimus dėl reparacijų, kuriais buvo patvirtinta nukentėjusių nuo Vokietijos agresijos tautų teisė gauti kompensaciją, numatyti reparacijų mokėjimo šaltiniai. Karo nusikaltėlius nutarta perduoti teisti tarptautiniam karo tribunolui, o karo ir prekybos laivyną padalyti SSRS, JAV ir Didžiąjai Britanijai (Jaltoje pasiekti susitarimai, 2022).

Antrojo pasaulinio karo metu JAV ir Sovietų Sąjunga kartu kovojo kaip sąjungininkės prieš nacistinę Vokietiją ir jos sąjungininkes, tačiau abiejų tautų santykiai buvo įtempti. Amerikiečiai jau seniai nerimavo dėl sovietų komunistinio režimo ir Rusijos lyderio Josifo Stalino tironiško valdymo savo šalyje. Savo ruožtu SSRS piktinosi amerikiečių dešimtmečius trukusiu atsisakymu laikyti SSRS teisėta tarptautinės bendruomenės dalimi, taip pat jų pavėluotu įsitraukimu į Antrąjį pasaulinį karą, dėl kurio žuvo dešimtys milijonų rusų. Pasibaigus karui, šios nuoskaudos peraugo į didžiulį abipusio nepasitikėjimo ir priešiško jausmą (Grossberg, 2015, p. 1). Viso Šaltojo karo metu JAV ir Sovietų Sąjunga vengė tiesioginės karinės konfrontacijos Europoje ir vykdė realias kovines operacijas tik tam, kad sulaikytų sąjungininkus. Taigi Sovietų Sąjunga išsiuntė kariuomenę išsaugoti komunistinę valdžią Rytų Vokietijoje (1953), Vengrijoje (1956), Čekoslovakijoje (1968) ir Afganistane (1979). Savo ruožtu JAV padėjo nuversti kairiųjų vyriausybę Gvatemaloje (1954), palaikė nesėkmingą invaziją į Kubą (1961), įsiveržė į Dominikos Respubliką (1965), Grenadą (1983) ir ėmėsi ilgų (1964–1975) ir nesėkmingų pastangų, kad komunistinis Šiaurės Vietnamas neperimtų Pietų Vietnamo savo valdžion (Jaltos konferencija, 2022).

Pasak M. M. Grossberg (2015), Antrojo pasaulinio karo pabaiga daugumai Europos valstybių tapo sunkiu etapu, patyrusios karo baisumus, išsekusios ir sugriautos karo, buvo priverstos rinktis vieną iš dviejų stovyklų – JAV arba SSRS. SSRS, kaip laimėjusios karą šalies įvaizdį sustiprino didvyriškas Rusijos gyventojų pasipriešinimas priešui. SSRS taip pat pasiūlė ideologinį, ekonominį ir socialinį modelį, kuris kaip niekad anksčiau išplito į likusią Europą. Be to, Raudonoji armija, skirtingai nei JAV armija, karo pabaigoje nebuvo demobilizuota. Sovietų Sąjunga turėjo realų skaitinį pranašumą kariuomenės ir sunkiosios ginkluotės aspektais. JAV tai pat buvo Antrojo pasaulinio karo nugalėtoja. Jos žmogiškieji ir materialiniai nuostoliai buvo palyginti žemi, ir nors JAV armija buvo beveik visiškai demobilizuota, keletą mėnesių po karo veiksmų pabaigos JAV karinės galios požiūriu išliko pirmaujančia pasaulio valstybe. Jos karinis jūrų laivynas ir oro pajėgos buvo didžiausi pasaulyje ir iki 1949 m. tai buvo vienintelė šalis gaminti branduolinius ginklus. Interesų konfliktai tarp naujųjų pasaulio galių pamažu augo, tarp JAV ir SSRS viešpatavo baimė ir

įtarumas. Kiekviena iš šių valstybių bijojo kitos galios. SSRS jautėsi apsuptomis Vakarų šalių ir kaltino JAV „imperialistine ekspansija“. Savo ruožtu amerikiečiai buvo susirūpinę komunistų ekspansija ir kaltino J. Staliną pažeidus Jaltos susitarimą dėl laisvų tautų apsisprendimo teisės. Nuo 1947 m. Europa buvo padalyta į du blokus ir tapo dviejų supervalstybių kovos šerdimi. Šaltasis karas pasiekė kulminaciją kai 1949 m. vasarą SSRS išbandė branduolinį ginklą. Trejų metų pakako, kad SSRS įkurtų jos valdomas liaudies Komunistų partijas Lenkijoje, Vengrijoje, Rumunijoje ir Čekoslovakijoje (Jaltos konferencija, 2022). Pažymėtina, kad po Antrojo pasaulinio karo JAV ėmė labiau įsitraukti į Europos reikalus. Remiantis Trumano doktrina (1947) pažadėta teikti pagalbą Europos vyriausybėms, kurioms gresia komunistinis perversmas. 1947 m. birželio 5 d. Harvardo universitete Kembridže, Masačusetso valstijoje, bendroje kalboje G. C. Marshall'as pasiūlė suteikti ekonominę ir finansinę pagalbą visoms Europos šalims, siekiant pašalinti jų politinį nestabilumą, galintį atverti kelią komunistams perimti demokratiškai išrinktas vyriausybes. Tai buvo Maršalo planas arba Europos atkūrimo programa. Prancūzija ir Didžioji Britanija labai norėjo, kad prie Europos atkūrimo programos prisijungtų ir SSRS, tačiau Sovietų Sąjungos užsienio reikalų ministras Viačeslavas Molotovas – kategoriškai atsisakė priimti tokį pasiūlymą ir priešinosi ekonominės pagalbos teikimui Vokietijai. SSRS atmetė Maršalo planą ir įtikino savo palydovines šalis ir kaimyninę Suomiją atsisakyti JAV pagalbos. Lenkija ir Čekoslovakija domėjosi Maršalo planu, tačiau būdamos SSRS įtakoje buvo priverstos tokių tikslų atsisakyti. Galiausiai prie Maršalo plano prisijungė 16 šalių: Austrija, Belgija, Danija (su Farerų salomis ir Grenlandija), Prancūzija, Graikija, Islandija, Airija, Italija (ir San Marinas), Liuksemburgas, Nyderlandai, Norvegija, Portugalija (su Madeira ir Azorų salomis), Švedija, Šveicarija (su Lichtenšteinu), Turkija ir Jungtinė Karalystė. Jos įsteigė Europos ekonominio bendradarbiavimo komitetą, kuris parengė ataskaitą, kur buvo nustatyti Europos ekonomikos prioritetai. 1948 m. balandžio 16 d. Paryžiuje 16 šalių pasirašė konvenciją dėl Europos ekonominio bendradarbiavimo organizacijos įsteigimo. 1960 m. į Europos ekonominio bendradarbiavimo organizaciją įstojus JAV ir Kanadai, ji tapo Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija. 1948 m. balandžio mėn. JAV priėmė įstatymą, reglamentuojantį užsienio pagalbą ir sukūrė ekonominę Bendradarbiavimo administraciją, kuriai patikėta valdyti Maršalo planą. JAV nusprendė atsiųsti nuolatinį atstovą Europoje ir kiekvienoje šalyje įsteigti specialią agentūrą. Tarp JAV ir kiekvienos šalies buvo sudarytos dvišalės sutartys. Europos atkūrimo programa buvo suskirstyta į subsidijas ir paskolas, kurių dydis siekė apie 13 milijardų dolerių. 1949 m. sausio mėn., reaguodama į Maršalo planą, SSRS sukūrė programą – ekonominis bendradarbiavimas su sovietinio bloko šalimis, žinomas kaip Savitarpio taryba arba Ekonominė pagalba (Grossberg, 2015).

Apibendrinant galima teigti, kad po Antrojo pasaulinio karo, Vokietijai kapitulius, didžiosios šalys nugalėtojos – JAV, SSRS ir Jungtinė Karalystė Jaltos ir Potsdamo konferencijose

nustatė pokario tarptautinės tvarkos atkūrimą. Jaltoje pasiekti susitarimai, kuriuose Vokietiją nutarta suskirstyti į JAV, Didžiosios Britanijos, SSRS ir Prancūzijos okupacines zonas, nutarta sunaikinti Vokietijos ginkluotę, nuginkluoti ir paleisti vokiečių kariuomenę, sunaikinti Vokietijos karinę pramonę, sušaukti tarptautinį teismą ir nubausti karo nusikaltėlius, taip pat numatyta skirti 20 mlrd. dolerių karo nuostolių atlyginimui. Potsdamo konferencijoje priimti sprendimai uždrausti bet kokią nacistinę ir militaristinę veiklą, panaikinti nacionalsocialistų partiją, nuginkluoti Vokietijos kariuomenę, numatytas reparačių išmokėjimas nukentėjusioms nuo karo šalims. Pasibaigus karui, SSRS turėjo nuoskaudų, kad JAV per vėlai prisijungė prie karo ir dėl jos kaltės žuvo daug žmonių, JAV priešinosi tironiškam J. Stalino valdymui, komunizmo idėjų plėtrai. Šios nuoskaudos peraugo į didžiulį abipusio nepasitikėjimo ir priešiško jausmą, vadinamą Šaluoju karu. Šaltasis karas paskatino JAV labiau prisidėti prie Europos. Maršalo planas buvo panaudotas siekiant užtikrinti valstybių ekonominę saugumą ir politinį stabilumą.

III. NAUJOSIOS PASAULIO TVARKOS MODELIAI

3.1. Suverenių nacionalinių valstybių sąjungų ir aljansų transformacija globalizacijos plėtroje

Po Antrojo pasaulinio karo įsivyravęs Šaltasis karas ir dekolonizacija lėmė daugiašalių regioninių organizacijų įkūrimą visame pasaulyje. Paminėtinos tokios regioninės organizacijos kaip NATO, ES, Amerikos valstybių organizacija (OAS), Afrikos vienybė (OAU), Arabų Lyga ir Pietryčių Azijos šalių asociacija (ASEAN). Šaltojo karo pabaigoje aktyviai kūrėsi tarpvalstybinės organizacijos, orientuotos į bendradarbiavimą ekonomikos srityje, iš kurių paminėtini Azijos ir Ramiojo vandenyno ekonominis bendradarbiavimas APEC, Nepriklausomų valstybių sandrauga, Šiaurės Amerikos laisvosios prekybos zona, Lotynų Amerikos valstybių organizacija (Demirel, 2008).

Šaltojo karo pabaiga ir spartėjanti globalizacija paskatino valstybių jungimąsi į tarpvalstybines organizacijas. Globalizacija, politinės aplinkos pokyčiai, atsiradusios naujos grėsmės ir krizės, paskatino tarptautinių organizacijų transformacijas.

1951 m. – Belgija, Italija, Liuksemburgas, Nyderlandai, Prancūzija ir Vakarų Vokietija – įkūrė Europos anglių ir plieno bendriją (toliau - EAPB). 1957 m. įkurta Europos ekonominė bendrija (toliau - EEB) ir Europos atominės energijos bendrija, kur EEB įkūrimu siekta ekonominiu požiūriu integruoti Europą. Siekta pašalinti prekybos ir muitų tarifų barjerus tarp valstybių narių bei sukurti bendrą rinką. 1967 m. visos trys minėtos institucijos sujungiamos į vieną, suformuojamos naujos institucijos: Europos Komisija, Europos Parlamentas ir Ministrų Taryba. 1992 m. pasirašius Maastrichto sutartį vietoj EEB įkuriamas ES. Vien iš pasikeitusio pavadinimo galima daryti išvadą, kad ES tampa ne tik ekonomine, bet ir politine sąjunga. Maastrichto sutartyje reglamentuotos naujos bendradarbiavimo tarp valstybių narių vyriausybių formos, tokios kaip, valstybių bendradarbiavimas saugumo, teisingumo ir vidaus reikalų srityse. Taigi ES vis daugiau įsitraukia į politinių priemonių taikymą, bendradarbiavimą saugumo, teisingumo srityse. Vėliau sekusiose Nicos ir Amsterdamo sutartyse vis svarbesnis dėmesys skiriamas tvirtesniai tarpvalstybiniam bendradarbiavimui, užtikrinant išorinį ir vidinį saugumą valstybėse narėse. Lisabonos sutartimi, atsisakoma visų trijų ramsčių. Į Lisabonos sutartį, įsigaliojusią 2009 m., įtrauktos naujos sritys tokios kaip saugumas ir teisingumas, prekybos politika, bendradarbiavimas su ES nepriklausančiomis valstybėmis, parama skurdesniems regionams. Taigi stebint ES istorinę transformaciją, galima teigti, kad ES įsigaliojus Lisabonos sutartčiai, tapo tarptautine organizacija, valstybių politine sąjunga, vis labiau besiorientuojančia į valstybių narių saugumą, tvirtesnę tarpvalstybinį bendradarbiavimą ir vis labiau besiorientuojančia į globalinį saugumą. Tai patvirtina ir tie faktai, kad vykdomos ES mokymo misijos įsikūrusios pajėgų štabe Malyje, Centrinės Afrikos

Respublikos pajėgų štabe Bangyje, Mozambiko pajėgų štabe Maputo. ES dalyvauja jūrų operacijose „Atalanta“ ir „Irinė“.

Rusijos agresija prieš Ukrainą, vis augančios globalios grėsmės ES narėms, lemia poreikį ES stiprinti savo gynybos ir saugumo politiką. Atsižvelgdami į dabarties iššūkius, 2022 m. kovo 10–11 d. ES vadovai priėmė Versalio deklaraciją, kuria įsipareigojo žymiai padidinti gynybos išlaidas, daugiau investuoti į pajėgumus, būtinus visų rūšių misijoms ir operacijoms vykdyti, skatinti civilinių, gynybos ir kosmoso mokslinių tyrimų ir inovacijų sinergijas. ES valstybės narės sutarė, kad būtina daugiau dėmesio skirti karinio mobilumo visoje ES intensyvinimui, kovai su dezinformacija, apsisaugojimui nuo kibernetinių atakų prieš ypatingos svarbos infrastruktūrą.

Strateginiame kompase pateikiamos ES veiklos gairės dėl ES veiksmų ateinantiems 5 – 10 metų. Strateginis kompasas nesukuria naujų įsipareigojimų, tačiau suteikia gaires ES bendrajai saugumo ir gynybos politikai, kaip ji apibrėžta ES sutarties 42-46 straipsniuose. Strateginis kompasas tiesiogiai prisideda prie Versalio deklaracijos įgyvendinimo. Strateginio kompaso tikslas yra suteikti bendrą strateginę viziją ES saugumo ir gynybos politikai ateinantiems 5-10 metų, saugumo ir gynybos srityje, taip pat pateikti naujus veiksmus ir priemones šiose srityse:

- Įgalinti ES greičiau ir ryžtingiau reaguoti į krizes;
- Užtikrinti ES interesus ir apsaugoti piliečius sustiprinant ES grėsmių nuspėjamumo ir reagavimo gebėjimus;
- Didinti investicijas ir skatinti inovacijas plėtojant būtinus gebėjimus ir technologijas;
- Plėtoti bendradarbiavimą su partneriais, ypač su Jungtinėmis Tautomis (JT) ir NATO.

Lietuva prisideda prie ES bendros saugumo ir gynybos politikos, kuriant europinius civilinius ir karinius pajėgumus, didinant ES atsparumą hibridinėms grėsmėms, dalyvaudama ES vykdomose misijose ir operacijose, plėtodama ES partnerysčių politiką ir siekdama užtikrinti glaudų ES ir NATO bendradarbiavimą (Lietuvos dalyvavimas ES bendroje saugumo ir gynybos politikoje, 2022).

Apibendrinant galima teigti, kad ES pradžioje buvusi vien tik ekonominė sąjunga, vėliau transformavosi tapdama ne tik ekonomine, bet ir politine organizacija, veikiančia įvairiausiose politikos srityse – nuo klimato, aplinkos ir sveikatos apsaugos iki išorės santykių ir saugumo, teisingumo bei migracijos. Stebint ES istorinę transformaciją, galima teigti, kad ES įsigaliojus Lisabonos sutarčiai, tapo tarptautine organizacija, valstybių politine sąjunga, vis labiau besiorientuojančia į valstybių narių saugumą, tvirtesnį tarpvalstybinį bendradarbiavimą ir vis labiau besiorientuojančia į globalinį saugumą.

3.2. Tarptautinių ir globalinių institucijų paskirtis globalinio saugumo užtikrinime

Analizuojant tarpvalstybines, tarptautines organizacijas susiduriama su regioninio ir globalinio saugumo sąvokomis. Tarptautinės organizacijos atsižvelgiant į geografinius kriterijus, galios pusiausvyrą skirstomos į regionines tarptautines organizacijas ir globalias tarptautines organizacijas. Kaip pastebi B. Buzan (1997, p. 4), regioninis saugumas turėtų būti suprantamas kaip saugumo santykių sistema susiformavusi tarp geografiškai artimų valstybių. Europos valstybės ir pati Europa gali būti traktuotina kaip regioninė sistema, nes jų saugumo santykiai apjungia Europos valstybes į vieną visumą. Regioninėms tarptautinėms organizacijoms, susijusioms su tarpvalstybiniu saugumo užtikrinimu priskiriamos tokios tarptautinės organizacijos kaip ES, NATO, ET, ESBO. Šios regioninės tarptautinės organizacijos prisideda prie globalinio saugumo užtikrinimo.

Globalioms tarptautinėms saugumo organizacijoms priskiriamos organizacijos apjungiančios visas pasaulio valstybes, tokiomis organizacijomis laikomos Jungtinių Tautų Organizacija (JTO) ir JT.

Analizę tikslinga pradėti nuo regioninio saugumo tarptautinių organizacijų. NATO paskirtis – globalinio saugumo užtikrinimas. Esminis ir ilgalaikis NATO tikslas – politinėmis ir karinėmis priemonėmis apsaugoti visų savo narių laisvę ir saugumą. Kolektyvinė gynyba yra Aljanso esmė, būtent ji atspindi jos narių solidarumo ir sanglaudos dvasią. NATO siekia užtikrinti ilgalaikę taiką Europoje, pagrįstą bendromis asmens laisvės, demokratijos, žmogaus teisių ir teisinės valstybės vertybėmis. Kadangi pasaulyje stebimos krizės ir konfliktai gali paliesti ir NATO sąjungininkes, Aljansas taip pat prisideda prie globalios taikos ir stabilumo pasaulyje palaikymo per krizių prevenciją ir valdymą bei partnerystę ir tarpvalstybinį bendradarbiavimą. NATO ne tik padeda apginti savo narių teritorijas, bet ir prireikus, užkerta kelią galimoms krizėms kitose valstybėse, padėdama jas efektyviai valdyti, stabilizuojant valstybių ekonomiką, finansiškai paremiant po krizių nukentėjusias valstybes. NATO taip pat įkūnija transatlantinę ryšį, pagal kurį Šiaurės Amerikos saugumas yra susietas su Europos saugumu. NATO – tai tarpvyriausybinė organizacija – forumas, kuriame jos nariai gali konsultuotis visais aktualiais saugumo užtikrinimo klausimais. NATO narių kuriamas bendro saugumo jausmas prisideda prie stabilumo euroatlantinėje erdvėje užtikrinimo. Pagrindiniai NATO saugumo uždaviniai yra nustatyti Vašingtono sutartyje (Aljanso steigimo sutartyje, dar vadinamoje Šiaurės Atlanto sutartimi). Šiaurės Atlanto sutarties (1949) 1 straipsnyje pažymima, kad „šalys įsipareigoja, kaip nustatyta Jungtinių Tautų Chartijoje, bet kokią tarptautinį ginčą, kuriame jos gali dalyvauti, spręsti taikiu būdu taip, kad tarptautinei taikai, saugumui bei teisingumui neiškiltų pavojus ir savo tarptautiniuose santykiuose susilaikyti nuo grasinimo jėga ar jėgos panaudojimo bet kuriuo būdu, nesuderinamu su Jungtinių

Tautų tikslais“. Remiantis 5 sutarties straipsniu, „šalys susitaria, kad vienos ar kelių iš jų ginkluotas užpuolimas Europoje ar Šiaurės Amerikoje bus laikomas jų visų užpuolimu, ir todėl susitarė, kad tokio ginkluoto užpuolimo atveju kiekviena iš jų, įgyvendindama individualios ar kolektyvinės savigynos teisę, pripažintą Jungtinių Tautų Chartijos 51 straipsnyje, nedelsdama suteiks pagalbą užpultai ar užpultoms Šalims“ (Šiaurės Atlanto sutartis, 1949).

Šaltojo karo metu NATO daugiausia dėmesio skyrė kolektyvinei gynybai ir savo narių apsaugai nuo galimų grėsmių, kylančių iš Sovietų Sąjungos. Žlugus Sovietų Sąjungai, tarptautiniam saugumui iškilo daug naujų saugumo grėsmių - tokių kaip terorizmas. Be to, nuo 2014 m. Rusijos agresyvūs veiksmai prieš Ukrainą ir jos brutalus bei neišprovokuotas karas prieš šalį nuo 2022 m. vasario radikaliai pakeitė tarptautinio saugumo situaciją. NATO kovoja su šia didžiule grėsmių įvairove, stiprindama savo atgrasymą ir kolektyvinę gynybą, padėti užkirsti kelią krizėms ir jas valdyti, NATO aktyviai bendradarbiauja tarpvalstybiniu lygmeniu siekdama paskatinti valstybes siekti globalinio saugumo užtikrinimo (NATO tikslas, 2022).

2022 m. NATO šalių strateginėje gynybos ir saugumo koncepcijoje pažymima, kad „Mes išliekame tvirti savo apsisprendime apsaugoti savo piliečius, apsaugoti savo teritoriją, mūsų laisvę bei demokratiją. Mes sustiprinsime savo vienybę, sanglaudą ir solidarumą, remdamasi ilgalaikiu transatlantiniu ryšiu tarp mūsų tautų ir mūsų bendrų demokratinių vertybių. Pakartojame savo tvirtą įsipareigojimą Šiaurės Atlanto sutarčiai ir esame pasirengę ginti vieni kitus nuo visų grėsmių, kad ir iš kur jos bekiltų. Rusijos Federacijos agresijos sukeltas karas prieš Ukrainą sugriovė taiką Europoje ir smarkiai pakeitė mūsų saugumo aplinką. Žiauri ir neteisėta invazija, pakartotiniai tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimai ir siaubingi išpuoliai prieš Ukrainos žmones, neįtikėtini žiaurumai, sukėlė neapsakomas kančias Ukrainos gyventojams. Stipri, nepriklausoma Ukraina yra gyvybiškai svarbi euroatlantinės erdvės stabilumui. Maskvos elgesys atspindi Rusijos agresyvių veiksmų prieš savo kaimynus modelį. Taip pat susiduriame su nuolatine terorizmo grėsme visomis jos formomis ir apraiškomis. Visiškas nestabilumas, didėjanti strateginė konkurencija ir stiprėjantis autoritarizmas meta iššūkį Aljanso interesams ir vertybėms.

NATO pastaraisiais metais susiduria su sudėtingiausia saugumo aplinka nuo Šaltojo karo pabaigos. Visapusiška Rusijos invazija į Ukrainą kelia pavojų Europos saugumui, o terorizmas ir toliau yra didžiausias globalinis saugumo iššūkis ir grėsmė stabilumui. Tuo pat metu Kinijos iškilimas keičia pasaulinę jėgų pusiausvyrą, o tai turi įtakos Aljanso saugumui, vertybėms ir gyvenimo būdai. Rusija yra didžiausią tiesioginę grėsmę sąjungininkų saugumui ir taikai bei stabilumui euroatlantinėje erdvėje kelianti valstybė. Konfliktai, pažeidžiamumas ir nestabilumas Afrikoje ir Artimuosiuose Rytuose tiesiogiai veikia Aljanso ir jo partnerių saugumą. NATO pietinės kaimynės, ypač Artimieji Rytai, Šiaurės Afrika ir Sahelio regionai, susiduria su saugumo, demografiniais, ekonominiais ir politiniais iššūkiais. 2022 m. birželio mėn. Madrido viršūnių

susitikime NATO įsteigė daugianacionalinį inovacijų fondą, suburiančią vyriausybes, privatų sektorių ir akademinę bendruomenę, kad sustiprintų NATO technologinį pranašumą. Alijansas vaidins svarbų vaidmenį kaip bendradarbiavimo forumas įvairiais su saugumu susijusiais šių naujų technologijų aspektais (Atgrasymas ir gynyba, 2022).

NATO prisideda prie globalinio saugumo užtikrinimo. Rusijos agresija prieš Ukrainą kelia didžiausią grėsmę euroatlantiniam saugumui per pastaruosius dešimtmečius, atsakydama į tai, NATO suaktyvino savo gynybos planus, dislokavo NATO greitojo reagavimo pajėgų elementus ir gerokai padidino pajėgų skaičių savo rytiniame flange. 2022 m. kovo 24 d. neeiliniame viršūnių susitikime NATO lyderiai susitarė dislokuoti keturis batalionus Bulgarijoje, Vengrijoje, Rumunijoje ir Slovakijoje, be jau esančių Estijoje, Latvijoje, Lietuvoje ir Lenkijoje. 2022 m. birželio mėn. Madrido viršūnių susitikime NATO lyderiai patvirtino naują Strateginę koncepciją, kuri apibūdina Alijanso saugumo aplinką ir nustato pagrindines NATO užduotis.

NATO ir sąjungininkės teikia precedento neturinčią pagalbą Rusijos užpultai Ukrainai. Ukrainos ir NATO dialogas ir bendradarbiavimas prasidėjo, kai nepriklausomybę atkūrusi Ukraina prisijungė prie Šiaurės Atlanto bendradarbiavimo tarybos (1991) ir prie Partnerystės taikos labai programos (1994). Ryšiai sustiprėjo 1997 m. pasirašius Išskirtinės partnerystės chartiją, kuria buvo įsteigta NATO ir Ukrainos komisija. 2020 m. rugsėjį prezidentas V. Zelenskis patvirtino naująją Ukrainos nacionalinio saugumo strategiją, kuri numato išskirtinės partnerystės su NATO plėtrą siekiant narystės NATO. Reaguodama į Rusijos neteisėtą Krymo aneksiją, NATO nuo 2014 m. sustiprino savo paramą Ukrainos karinių pajėgumų plėtrai ir stiprinimui. NATO padidino savo buvimą Juodojoje jūroje ir sustiprino jūrų bendradarbiavimą su Ukraina ir Gruzija. Kartu su politine parama NATO gerokai sustiprino praktinę pagalbą Ukrainai. Iš karto po neteisėtos Rusijos įvykdytos Krymo aneksijos 2014 m. NATO užsienio reikalų ministrai susitarė dėl priemonių Ukrainos gebėjimui užtikrinti savo saugumą. 2016 m. NATO viršūnių susitikime Varšuvoje Alijansas patvirtino priemones Ukrainai remti Ukrainos gebėjimą užtikrinti savo saugumą ir įgyvendinti plataus masto reformas, pagrįstas NATO standartais, euroatlantiniais principais ir geriausia praktika (Santykiai su Ukraina, 2022).

Užtikrinant globalųjį saugumą svarbų vaidmenį vaidina ir ES. 1992 m. Maastrichto sutarties trečiajame ramstyje numatyta tarpvyriausybiniiais būdais įgyvendinti bendrą užsienio ir saugumo politiką, remiantis Jungtinių Tautų Chartijos principais, visokeriopai stiprinti Sąjungos saugumą, skatinti tarptautinį bendradarbiavimą (Maastrichto sutartis, 1992). Amsterdamo sutartyje įtvirtintas siekis tvirčiau bendradarbiauti, sukuriant saugumo ir teisingumo erdvę. Nicos sutartyje skirtingai nei Amsterdamo, tvirtesnis bendradarbiavimas numatytas pagal visus tris ramsčius. Lisabonos sutartimi panaikintas trečiasis ramstis, kuris buvo grindžiamas tarpvyriausybiniu bendradarbiavimu, taigi Bendrijos metodas laisvės, saugumo ir teisingumo erdvėje tapo bendrai

plačiai taikomas. Lisabonos sutartyje nustatyti keli nauji laisvės, saugumo ir teisingumo erdvės elementai, veiksmingesnė ir demokratiškesnė sprendimų priėmimo procedūra, didesni ES Teisingumo Teismo įgaliojimai ir naujas nacionalinių parlamentų vaidmuo. Lisabonos sutartyje nustatyta bendra saugumo ir gynybos politikos sistema (Lisabono sutartis, 2022).

Sparčiai besikeičiančiame pasaulyje saugumo iššūkiai tapo sudėtingesni, daugiamačiai. Nė viena ES valstybė narė negali susidoroti su šiomis grėsmėmis viena. Kalbant apie saugumą, visų valstybių narių interesai yra neatsiejamai susiję. ES savo Pasaulinėje strategijoje skyrė prioritetą saugumui ir pastaraisiais metais stengėsi sudaryti sąlygas valstybėms narėms glaudžiau bendradarbiauti tarpusavyje gynybos srityje. Padaryta didelė pažanga bendradarbiaujant gynybos srityje. Kaip parodo naujausios Euro barometro apklausos, dauguma ES piliečių nori didesnio saugumo, stabilumo ir koordinuoto ES atsako į dabartines grėsmes. Dabartiniai didesni užmojai bendradarbiauti gynybos srityje yra aiškus atsakas į šį Europos piliečių poreikį, pasaulinių partnerių lūkesčius, kad Europa sugebės greitai ir veiksmingai reaguoti į krizes. ES turi turėti galimybę pasirūpinti savo saugumo interesais ir prisiimti savo, kaip pasaulinio saugumo tiekėjos, atsakomybės dalį. ES bendroji saugumo ir gynybos politika per pastaruosius metus kito, ES ir jos valstybės narės ėmėsi naujų priemonių, kad padidintų savo veiklos veiksmingumą. ES pasitelkia šias globalinio saugumo ir taikos stiprinimo priemones: diplomatiją, humanitarinę pagalbą, vystomąjį tarpvalstybinį bendradarbiavimą, siekiama kovoti su klimato kaita, žmogaus teisių pažeidimais, ES vykdo aktyvią ekonominę paramą ir prekybos politiką. Šiuo metu ES vykdo šešias karines misijas ir operacijas sausumoje ir jūroje, siekdama sukurti saugią aplinką, kovoti su piratais arba suardyti prekeivių žmonių tinklus. Trys karinės mokymo misijos konsultuoja ir moko vietos saugumo pajėgas Malyje, Somalyje ir Centrinėje Afrikos Respublikoje. Siekiant sustiprinti koordinavimą ir bendradarbiavimą vietoje, 2017 m. buvo įkurtas vienas šių karinių mokymo misijų valdymo centrų – Karinio planavimo ir vykdymo pajėgumas. Šis centras įgaliotas planuoti ir vykdyti karines misijas. Pažymėtina, kad karinės misijos yra tik viena iš ES saugumo priemonių. Šalyse partnerėse taip pat vykdomos dešimtys civilinių misijų, kuriomis siekiama užtikrinti geresnę sienų kontrolę, konfliktų prevenciją, kovoti su organizuotu nusikalstamumu ir kontrabanda, padėti valstybėms reformuojant nacionalinio saugumo sektorių ar teismų sistemą (Stipresnė ES saugumo ir gynybos srityje, 2018).

ESBO regioninė tarptautinė organizacija taip pat prisideda prie globalaus saugumo užtikrinimo. Ji tai įgyvendina užtikrindama žmogaus teisių, vykdydama ginklų kontrolę, užtikrindama spaudos laisvę, laisvus bei sąžiningus rinkimus, sienų kontrolę, energetinį saugumą, konfliktų prevenciją, kovoja su terorizmu ir prekyba žmonėmis, rūpinasi aplinkosauga, žmonių teisių užtikrinimu. ESBO pagrindinis tikslas – mažinti karinę konfrontaciją ir stiprinti saugumą Europoje. 2014 m. inicijuota ESBO specialioji stebėjimo misija Ukrainoje. Ši misija buvo inicijuota

Ukrainos vyriausybei ESBO pateikus prašymą ir bendru visų 57 ESBO valstybių narių sprendimu. Tai nekarinė civilinė misija, dirbanti 24 valandas per parą 7 dienas per savaitę, veikianti Ukrainoje. Pagrindinės jos užduotys stebėti ir nešališkai bei objektyviai pranešti apie saugumo situaciją Ukrainoje ir palengvinti dialogą tarp konflikto šalių. 2022 m. lapkričio mėn. ESBO valstybės pradėjo naują paramos Ukrainai programą. Paramos programą šiuo metu sudaro 23 projektai, kuriais siekiama remti nuo karo nukentėjusius civilius gyventojus ir toliau stiprinti Ukrainos institucijas (Kempiński, 2022, p.2).

Globalinio saugumo užtikrinime svarbus vaidmuo tenka ir ET. ET pasisako už žodžio ir žiniasklaidos laisvę, susirinkimų laisvę, lygybę ir mažumų apsaugą. Ji įgyvendina įvairias priemones siekiant užtikrinti vaikų apsaugą, užkirsti kelią neapykantos kurstymui internete, siekiant užtikrinti romų, didžiausios Europos mažumos, teises. ET padeda valstybėms narėms kovoti su korupcija ir terorizmu bei imtis reikiamų teismų reformų. Jos konstitucinių ekspertų grupė, žinoma kaip Venecijos komisija, teikia teisinės konsultacijas viso pasaulio šalims. ET gina žmogaus teises pasitelkdama tarptautines konvencijas, tokias kaip Konvencija dėl smurto prieš moteris ir smurto šeimoje prevencijos ir kovos su juo bei Konvencija dėl elektroninių nusikaltimų. Ji stebi valstybių narių pažangą šiose srityse ir teikia rekomendacijas per nepriklausomas ekspertų priežiūros institucijas. Visos ET valstybės narės panaikino mirties bausmę. Europos Žmogaus Teisių Teismas prižiūri Konvencijos įgyvendinimą valstybėse narėse. Asmenys gali pateikti skundus dėl žmogaus teisių pažeidimų Strasbūro teismui, kai atitinkamoje valstybėje narėje išnaudojamos visos apeliacijos galimybės. ET yra pirmaujanti žmogaus teisių, demokratijos ir teisinės valstybės paramos teikėja. 1995 m. lapkričio 9 d. Ukraina tapo 37-ąja Europos Tarybos nare. ET bendradarbiaudama padeda Ukrainai, kad teisės aktai, institucijos ir praktika dar labiau atitiktų Europos standartus žmogaus teisių, teisinės valstybės ir demokratijos srityse (Apie Europos Tarybą, 2022).

Kaip jau minėta, globalioms tarptautinėms saugumo organizacijoms priskiriamos organizacijos apjungiančios visas pasaulio valstybes, tokiomis organizacijomis laikomos JTO ir JT.

JTO sprendžia globalines problemas, susijusias su žmonių teisių pažeidimais, moterų švietimo problema, teikia pagalbą nelaimių atvejais, kovoja su klimato kaita, sprendžia pabėgėlių problemas. JT yra globali organizacija, įkurta 1945 m. ir įsipareigojusi palaikyti tarptautinę taiką ir saugumą, plėtoti draugiškus santykius tarp tautų, skatinti socialinę pažangą, geresnį gyvenimo lygį, ginti žmogaus teises. JT veikla liečia kiekvieną pasaulio kampelį, o daugiausia dėmesio skiriama tvariam vystymuisi, aplinkos ir pabėgėlių apsaugai, pagalbai nelaimių atveju, kovai su terorizmu, taip pat nusiginklavimui ir ginklų neplatinimui. 2015 m. rugsėjį pasaulio lyderiai susirinko JT būstinėje Niujorke ir vienbalsiai priėmė 2030 m. tvaraus vystymosi darbotvarkę – naują visuotinį vystymosi standartą, kuris užtikrins, kad niekas nebus paliktas nuošalyje. Priimti 17 tvaraus

vystymosi tikslų laikytiniais istoriniu JT transformacijos kertiniu akmeniu. Remiantis Tūkstantmečio vystymosi tikslų sėkme, tvaraus vystymosi tikslų įgyvendinimu siekiama, kad būtų panaikintas visų formų skurdas. JT ragina visas pasaulio išsivysčiusias, besivystančias šalis – imtis veiksmų, kad per ateinančių penkiolika metų išnyktų pasaulyje skurdas (Ogava, 2022).

Apibendrinant galima teigti, kad regioninėms tarptautinėms organizacijoms, susijusioms su tarpvalstybiniu saugumo užtikrinimu priskiriamos tokios tarptautinės organizacijos kaip ES, NATO, ET, ESBO. Šios regioninės tarptautinės organizacijos prisideda prie globalinio saugumo užtikrinimo. NATO paskirtis – globalinio saugumo užtikrinimas. Ši organizacija politinėmis ir karinėmis priemonėmis siekia apsaugoti visų savo narių laisvę ir saugumą. Siekia užtikrinti ilgalaikę taiką Europoje, pagrįstą bendromis asmens laisvės, demokratijos, žmogaus teisių ir teisinės valstybės vertybėmis. Kadangi pasaulyje stebimos krizės ir konfliktai gali paliesti ir NATO sąjungininkes, Aljansas taip pat prisideda prie globalios taikos ir stabilumo pasaulyje palaikymo per krizių prevenciją ir valdymą bei partnerystę ir tarpvalstybinį bendradarbiavimą. Užtikrinant globalųjį saugumą ES pasitelkia tokias globalinio saugumo ir taikos stiprinimo priemones kaip diplomatiją, humanitarinę pagalbą, vystomasis tarpvalstybinis bendradarbiavimas, siekiama kovoti su klimato kaita, žmogaus teisių pažeidimais, ES vykdo aktyvią ekonominę paramą ir prekybos politiką. ESBO užtikrina žmogaus teises, vykdo ginklų kontrolę, užtikrina spaudos laisvę, laisvus bei sąžiningus rinkimus, sienų kontrolę, energetinį saugumą, konfliktų prevenciją, kovoja su terorizmu ir prekyba žmonėmis, rūpinasi aplinkosauga, žmonių teisių užtikrinimu. ET padeda valstybėms narėms kovoti su korupcija ir terorizmu bei imtis reikiamų teismų reformų. Jos konstitucinių ekspertų grupė teikia teisinės konsultacijas viso pasaulio šalims. Globalioji tarptautinė organizacija – JTO sprendžia globalines problemas, susijusias su žmonių teisių pažeidimais, moterų švietimo problema, teikia pagalbą nelaimių atvejais, kovoja su klimato kaita, sprendžia pabėgėlių problemas. JT daugiausia dėmesio skiriama tvariam vystymuisi, aplinkos ir pabėgėlių apsaugai, pagalbai nelaimių atveju, kovai su terorizmu, taip pat nusiginklavimui ir ginklų neplatitimui.

3.3. ES patyrimo kompleksinė refleksija modeliuojant optimalios pasaulinės tvarkos ir saugumo institucionalizaciją

ES patyrimo kompleksinės refleksijos esmė glūdi tame, kad ES paskelbta politinė sąjunga, pretenduojančia tapti naujos tarptautinės sistemos modeliu. ES – unikali ekonominė ir politinė Europos šalių sąjunga vienijanti 27 nares. ES pirmtakė – Europos ekonominė bendrija (EEB) buvo sukurta po Antrojo pasaulinio karo, jos pradinis tikslas buvo stiprinti ekonominį šešių šalių – Liuksemburgo, Nyderlandų, Belgijos, Vokietijos, Italijos ir Prancūzijos bendradarbiavimą. Vėliau ES pasipildė dar 22 valstybėmis narėmis, ko pasekoje sukurta didelė bendroji rinka, kuri dažnai

vadinama vidine ES rinka. ES iš pradžių buvo tik ekonominė sąjunga, vėliau tarptautine organizacija, veikiančia įvairiausiose politikos srityse – nuo aplinkos ir sveikatos apsaugos ir klimato iki migracijos ir tarpvalstybinių bei išorinių santykių saugumo. ES tapus ir ekonomine, ir politine sąjunga kito ir jos pavadinimas iš Europos ekonominės bendrijos (toliau – EEB) į Europos Sąjungą (ES).

ES virsmą iš ekonominės į politinę atspindi pagrindiniai ES dokumentai – Maastrichto, Amsterdamo, Nicos, Lisabonos sutartys. ES buvo sukurta 1992 m. remiantis Maastrichto sutartimi, kuri įsigaliojo 1993 m. lapkričio 1 d. Maastrichto sutartyje numatyti trys ramsčiai iš kurių antrasis skirtas bendrai užsienio ir saugumo politikai. Pažymima, kad ES uždavinys – „nustatyti ir tarpvyriausybiniiais būdais įgyvendinti bendrą užsienio ir saugumo politiką. Valstybės narės turi aktyviai ir besąlygiškai remti šią politiką vadovaudamosi lojalumo ir savitarpio solidarumo dvasia“ (How Maastricht changed Europe , 2022). Taigi jau Maastrichto sutartyje ES save pozicionuoja kaip politinę sąjungą, nes ES ekonominis vaidmuo tampa mažiau pastebimu. Amsterdamo sutartyje pirmą kartą reglamentuotos bendro pobūdžio nuostatos, leidžiančios valstybėms narėms, siekiančioms organizuoti tvirtesnę tarpusavio bendradarbiavimą, tam tikromis sąlygomis pasinaudoti bendromis institucijomis. Tvirtesniu bendradarbiavimu siekta sukurti saugumo ir teisingumo erdvę. Tvirtesnis bendradarbiavimas numatytas trečiojo ramsčio srityje. Įsigaliojus Amsterdamo sutarties, Šengeno sutartis tapo ES teisinės sistemos dalimi, sutartis išplėtė ES kompetenciją teisingumo ir vidaus reikalų, taip pat bendros užsienio ir saugumo politikos srityje. Kuo remiantis galima teigti, kad iš ekonominės sąjungos ES tapo politine sąjunga. Vėliau sekusi Nicos sutartis įsigaliojo 2003 m. vasario 1 d. Nicos sutartyje Nijoje Vadovų Taryboje Europos Parlamento, Komisijos ir Tarybos pirmininkai pasirašė Pagrindinių teisių chartiją. Nicos sutartimi siekta reformuoti ES institucijų struktūrą, prisitaikant prie ES būsimos plėtros (How Maastricht changed Europe , 2022). Nicos sutartyje numatyta teismų sistemos reforma ir reglamentuotas tvirtesnis bendradarbiavimas, numatytas pagal visus tris ramsčius. Taigi visos šios paminėtos kaitos priemonės leidžia teigti, kad ES tapo politine valstybių narių sąjunga. Lisabonos sutartis, įsigaliojusi nuo 2009 m. gruodžio 1 d. buvo pasirašyta kaip alternatyva Europos Konstitucijai, pasirašytai dar 2004 m., kurios nepavyko priimti Olandijos ir Prancūzijos piliečiams nepritarus 2005 m. Lisabonos sutartimi reformuotos ES institucijos, Europos Sąjunga pakeitė Europos Bendriją ir perėmė jos teises bei pareigas, Europos Parlamentas įgijo daugiau galių leidžiant teisės aktus, tvirtinant, sudarant tarptautinius susitarimus. Kiekvienai ES valstybei sudaryta galimybė į Europos Komisiją deleguoti po 1 narį. Sustiprintos Europos Komisijos pirmininko galios, įsteigta ES užsienio reikalų ir saugumo politikos vyriausiojo įgaliojimo pareigybė, turinti garantuoti ES išorės veiksmų nuoseklumą, išplėsta Europos Teisingumo Teismo veiklos sritis sprendžiant teismo bendradarbiavimo baudžiamosiose bylose klausimus. Europos centrinis bankas tapo

oficialia ES institucija, sustiprintas ES valstybių narių nacionalinių parlamentų vaidmuo, aiškiai reglamentuota ES narei galimybė išstoti iš ES, kuria 2017 m. pasinaudojo Jungtinė Karalystė (Didžioji Britanija). ES bendroji saugumo ir gynybos politika per pastaruosius metus kito, ES ir jos valstybės narės ėmėsi naujų priemonių, kad padidintų savo veiklos veiksmingumą. ES tapo stipria 27 valstybių narių politine sąjunga, kuri įgyvendindama globalinį saugumą pasitelkia tokias politines priemones kaip diplomatiją, tarpvalstybinį bendradarbiavimą, kovoja su klimato kaita, žmogaus teisių pažeidimais, vykdo aktyvią prekybos politiką. Šiuo metu ES vykdo šešias karines misijas ir operacijas sausumoje ir jūroje, siekdama sukurti saugią aplinką, kovoti su piratais, užkirsti kelią prekyba žmonėmis. ES vykdo tris karines mokymo misijas, konsultuoja ir moko vietos saugumo pajėgas Malyje, Somalyje ir Centrinės Afrikos Respublikoje. Siekiant sustiprinti koordinavimą ir bendradarbiavimą vietoje, 2017 m. buvo įkurtas vienas šių karinių mokymo misijų valdymo centrų – Karinio planavimo ir vykdymo pajėgumų centras (How Maastricht changed Europe , 2022).

Apibendrinant galima teigti, kad istorijos eigoje stebimas ES virsmas iš ekonominės sąjungos į politinę sąjungą. Šį virsmą atspindi pagrindinių ES dokumentų – Maastrichto, Amsterdamo, Nicos, Lisabonos sutarčių turinys. ES tapus ir ekonomine, ir politine sąjunga kito ir jos pavadinimas iš Europos ekonominės bendrijos pasikeitė į Europos Sąjungos. Maastrichto sutartyje įtvirtintas antrasis ramstis siejamas su bendros užsienio ir saugumo politikos įgyvendinimu. Įsigaliojus Amsterdamo sutarčiai, išaugo ES kompetencija teisingumo ir vidaus reikalų, bendros užsienio ir saugumo politikos srityse. Nicos sutartyje įtvirtintas tvirtesnis bendradarbiavimas pagal visus tris ramsčius. Lisabonos sutartis buvo pasirašyta kaip alternatyva Europos Konstitucijai, 2005 m.. Lisabonos sutartimi reformuotos ES institucijos, ES pakeitė Europos Bendriją ir perėmė jos teises bei pareigas, Europos Parlamentas įgijo daugiau galių leidžiant teisės aktus, tvirtinant, sudarant tarptautinius susitarimus. Vertinant šią istorinę ES kaitą, dabartinę ES sistemą galima laikyti globalinio saugumo protomodeliu XXI a. tarptautinių santykių įtvarkai, esamų ir atsirandančių valstybių demokratiškam įjungimui į naująją pasaulinę tvarką. I. Kanto „amžinosios taikos“ ir pasaulinės federacijos projekto vizija, gali būti laikoma vieninga Europa, kurią vienija ir užtikrina globalinį saugumą tarptautinė organizacija – Europos Sąjunga.

IŠVADOS

1. T. Hobso ir D. Loko filosofinės politikos darbai laikytini šiuolaikiniais nacionalinių valstybių sąrangos pamatais. T. Hobsas pirmasis iš filosofų pateikė liberaliosios atstovaujamosios valdžios sampratą, pabrėždamas, jog valdžia atstovauja, bet nevaldo, jos pareiga yra užtikrinti, kad žmonių gyvenimas būtų saugus. Individas turi atsisakyti savo neribotos laisvės ir pasiduoti politinei valdžiai. D. Lokas panaudojo daugelį T. Hobso filosofinės politikos elementų tam, kad sukurtų pirmąjį išsamų šiuolaikinio politinio liberalizmo modelį. D. Loko argumentai už socialinį kontraktą ir piliečių teisę sukilti prieš savo karalių turėjo didžiulę įtaką po to sekusioms demokratinėms revoliucijoms, ypač Th. Jeffersonui, Jungtinių Valstijų įkūrėjui.

2. Šiuolaikinių valstybių sąrangai, valstybių taikos ir saugumo užtikrinimui didelę įtaką padarė Vestfalijos taikos sutarčių pasirašymas užbaigęs trisdešimt metų trukusį karą bei Vestfalijos taika dabartiniu metu autorių laikoma lygių ir suverenių valstybių sinonimu, o pasirašytos Vestfalijos taikos sutartys įtvirtino šiuolaikinę suverenaus valstybingumo sampratą, jos žymi tautinės valstybės atsiradimą, jų dėka buvo sukurta valstybių sistema su teritorinėmis sienomis.

3. Vokiečių klasikinės filosofijos ir liberaliojo globalinio saugumo pradininkas I. Kantas pateikė programą, kurią turėtų kuo greičiau įgyvendinti valstybių vyriausybės, kad būtų pasiekta „amžinoji taika“. Tam, kad tarp valstybių būtų pasiekta „amžinoji taika“: sutartys tarp valstybių negali būti sudarytos su slaptomis išlygomis būsimajam karui, savarankiška valstybė negali būti įgyta ar paveldėta, kitos valstybės, bet kokia valstybė neturi jėga kištis į kitos valstybės santvarką ir valdymą, valstybės saugumą gali užtikrinti tik gerai veikianti teisinė sistema, todėl būtina sukurti tokias taisykles, kurių visuotinai norėtų laikytis visi.

4. Vienos kongresas laikytinas vienu iš sėkmingesnių tarpvalstybinių santykių internacionalizacijos pavyzdžių. Vienos kongrese pirmą kartą visos Europos žemyno tautos aktyviai bendradarbiaudamos priėmė svarbius tarpvalstybinius susitarimus, kurių dėka Europos žemyne daugiau nei keturiasdešimt metų įsivyravo taika. Tautų Sąjungos sukūrimas taip pat laikytinas naująja daugiašalio tarpvalstybinio bendradarbiavimo era. Tautų Sąjungos Paktas įpareigojo valstybes nares stengtis taikiai išspręsti ginčus, atsisakyti slaptos diplomatijos, sumažinti savo ginkluotę, laikytis tarptautinės teisės. Valstybės įsipareigojo gerbti visų Tautų Sąjungos narių teritorinį vientisumą ir politinę nepriklausomybę. Tautų sąjunga laikoma tarpvalstybinių santykių internacionalizacijos pavyzdžiu, bandymu sukurti kolektyvinio saugumo sistemą.

5. Galima teigti, kad tarptautiniai santykiai istorijos eigoje vis sudėtingėjo, dvišalių diplomatinių priemonių ilgainiui ėmė nebepakakti, tad pradėtos rengti tarptautinės taikos konferencijos, iš kurių paminėtinos Vestfalijos taikos konferencija, Neimegeno taikos konferencija, Utrechto taikos konferencija, Vienos taikos konferencija, Paryžiaus taikos konferencija. Taikos

konferencijas ilgainiui pakeitė tarpvalstybinės sąjungos – tarptautinės organizacijos. 1815 m. įkurta Šventoji sąjunga laikytina pirmąja nepolitine pasauline organizacija. Pirmoji politinio pobūdžio pasaulinė organizacija – Tautų Sąjunga. ET yra viena seniausių ir didžiausių Europos organizacijų, vienijanti 46 valstybes nares. ET prisideda prie regioninio saugumo užtikrinimo, vykdo aktyvią konfliktų prevenciją, taip pat dalyvauja konfliktų nutraukimo procese. Tarpvalstybinio saugumo užtikrinime svarbų vaidmenį vaidina regioninė tarptautinė organizacija – NATO. NATO tikslas – politinėmis ir karinėmis priemonėmis garantuoti savo narių laisvę ir saugumą. Tarptautinių organizacijų, susijusių su regioniniu saugumu grupei priskiriama ir ES, kurios tikslas – skatinti taiką, suteikia valstybių narių piliečiams laisvę, saugumą ir teisingumą, kovoti su socialine atskirtimi ir diskriminacija, skatinti socialinį teisingumą. ESBO yra didžiausia pasaulyje į saugumą orientuota regioninė tarpvalstybinė organizacija, jos veiklos tikslai: sienų kontrolė, energetinis saugumas, ginklų kontrolė, konfliktų prevencija, kovos su terorizmu ir prekyba žmonėmis, aplinkosauga, žmonių teisių užtikrinimas.

Identifikuotas naujosios pasaulio tvarkos modelis – ES virsmas iš ekonominės sąjungos į politinę sąjungą. Šį virsmą atspindi pagrindiniai ES dokumentai – Maastrichto, Amsterdamo, Nicos, Lisabonos sutartys. Vertinat šią istorinę ES kaitą, dabartinę ES sistemą galima laikyti globalinio saugumo protomodeliu XXI a. tarptautinių santykių įtvarkai, esamų ir atsirandančių valstybių demokratiškam įjungimui į naująją pasaulinę tvarką. I. Kanto „amžinosios taikos“ ir pasaulinės federacijos projekto vizija gali būti laikoma vieninga Europa, kurią vienija ir užtikrina globalinį saugumą tarptautinė organizacija – Europos Sąjunga. Darbo hipotezė pasitvirtino – dabartinį ES virsmą iš ekonominės sąjungos į politinę sąjungą galima laikyti naujosios pasaulio tvarkos modeliu.

LITERATŪRA

Dokumentai

1. Amsterdamo sutartis (1997). 2022-11-01 Internetinė prieiga: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:11997D/TXT>;
2. Europos Tarybos statutas (2002). TAR 2002-02-06, Nr. 13-481. 2022-11-01 Internetinė prieiga: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.35761>;
3. EEB steigimo sutartis (1957). 2022-11-01 Internetinė prieiga: [https://www.teisekuros-zinios.lt/storage/lithuanian statehood/January 2019/Romos% 20 sutartys.pdf](https://www.teisekuros-zinios.lt/storage/lithuanian%20statehood/January%202019/Romos%20sutartys.pdf).
4. Maastrichto sutartis (Europos Sąjungos sutartis) (1992). 2022-11-01 Internetinė prieiga: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:11992M/TXT>
5. Lisabonos sutartis, iš dalies keičianti Europos Sąjungos sutartį ir Europos bendrijos steigimo sutartį pasirašyta Lisabonoje, 2007 m. gruodžio 13 d. 2022-11-01 Internetinė prieiga: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri= celex%3A 12007 L%2FTXT](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=celex%3A12007L%2FTXT);
6. Nicos sutartis (2001). 2022-11-01 Internetinė prieiga: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:12001C/TXT>;
7. Romos sutartis (2022). Oficiali EP internetinė svetainė. 2022. 2022-11-01 Internetinė prieiga: [https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/lt/in-the-past/the-parliament -and-the-treaties/treaty-of-rome](https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/lt/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/treaty-of-rome);
8. Šiaurės Atlanto sutartis (1949). 2022-11-01 Internetinė prieiga: [https://www.nato.int/cps/en/natohq/official _texts_17120.htm?selectedLocale=lt](https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=lt)
Šiaurės Atlanto sutartis (2004). 2022-11-01 Internetinė prieiga: [https://e-seimas.lrs.lt/portal/legal Act/lt/TAD/TAIS.228603](https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.228603)

Knygos ir straipsniai

- Buzan, B. (1997). Žmonės, valstybės ir baimė: tarptautinio saugumo studijos po Šaltojo karo, Eugrimas.
9. Celeste, F. (2022). Social Contract Theory. Internet Encyclopaedia of Philosophy
10. Kant, I. (1996). Politiniai traktatai, Alvydas Jokubaitis, Vilnius: Aidai.Feltham G. R. (2009).Diplomatijos vadovas. Vilnius: Versus aureus.
11. Kavka, G. S. (1986). Hobbesian Moral and Political Theory. Princeton: Princeton University Press
12. Lloyd, Sh. A. (2009). Morality in the Philosophy of Thomas Hobbes: Cases in the Law of Nature. Cambridge University Press.
13. Lloyd, Sh. A. (2022). Hobbes's Moral and Political Philosophy. Cambridge University Press

14. Opsomer, R. (2014). ypres and the franco-belgian border (17th-18th century). 300th Anniversary of the Peace Treaties of Utrecht and Rastatt Journal, Volume (Issue).
15. Pivoras, S. (2019). Prigimtinė teisė ir civilizacinė pažanga: politinės teorijos prielaidos Simono Daukanto istoriografijoje. Politologija.
16. Rossiter, E. (2016). Hedonism and Natural Law in Locke's Moral Philosophy", Journal of the History of Philosophy.
17. Tucknes, A. (2002). Locke and the Legislative Point of View: Toleration, Contested Principles, and Law, Princeton, NJ: Princeton University Press
18. Trout, A. P. (1968). French Historical Studies Vol. 5, No. 4 , p. 477-481
19. Žilinskas, J. (2010). Apie (ne)teisingą ir kitokį karą: Verslo klasė. Nr.2.

Internetinės publikacijos

20. About the Council of Europe History (2022). 2022-11-01 Internetinė prieiga: <https://www.coe.int/en/web/yerevan/the-coe/about-coe/overview>;
21. Adie, A. (2022). Where Do I Sign? Locke's and Hobbes' Social Contract Theories Explained. 2022-11-01 Internetinė prieiga: <https://www.thecollector.com/social-contract-theories-explained/>
22. Al-Rodhan, R. F. (2007). The Five Dimensions Of Global Security: Proposal For A Multi-Sum Security Principle. 2022-11-01 Internetinė prieiga: <https://www.sustainablehistory.com/the-five-dimensions-of-global-security-proposal-for-a-multi-sum-security-principle>;
23. Apie Europos Tarybą. 2022. Oficiali ET internetinė svetainė. 2022. 2022-11-01 Internetinė prieiga: <https://www.coe.int/en/web/kyiv/the-coe/about-coe>;
24. Atgrasymas ir gynyba, 2022. Oficiali NATO internetinė svetainė, 2022. 2022-11-01 Internetinė prieiga: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_133127.htm;
25. Blakemore, E.(2020). Why the League of Nations was doomed before it began. 2022-11-01 Internetinė prieiga: <https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&url=https://www.nationalgeographic.com/history/article/league-nations-doomed-before-began&ved=2ahUKEwjRubD45-P7AhWYSvEDHU3Dfw4ChAWegQIBhA B&usg=AOvVaw0HD1 rOChV IPZZDVMAolbs6>;
26. Bouzov, V. (2010). On the conception of security (a philosophical approach). 2022-11-01 Internetinė prieiga: https://www.uni_vt.bg/userinfo/51/pub/6414/on_the_conception_of_security_a_philosop.pdf;
27. Jarrett, M. (2014). The congress of vienna and its legacy: war and great power diplomacy after napoleon. 2022-11-01 Internetinė prieiga: <https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&url=https://www.napoleon.org/en/m>

- agazine/publications/the-congress-of-vienna-and-its-legacy-war-and-great-power-diplomacy-after napoleon/&ved=2ahUKEwig z4LCguT7AhXIRPEDH azbA poQFnoECA0QBQ&usg=AOvVaw02fCOCBITqZrxGLgKY3oCa;
28. Jaltos konferencija: Churchillis ir Rooseveltas darė kompromisus Stalinui ir nenujautė Šaltojo karo (2020). 2022-11-01 Internetinė prieiga: https://www.lrt.lt/naujienos/pasaulyje/6/1139970/jaltos-konferencija-churchillis-ir-wilsonas-dare-kompromisus-stalinui-ir-nenujaute-saltojo-karo?fb_comment_id=3025079057525267_3025326454167194;
 29. Jaltos konferencija, 2022. 2022. 2022-11-01 Internetinė prieiga: <https://www.history.com/topics/world-war-ii/yalta-conference>;
 30. Gebel, M.J. (2022). Council of Europe. 2022-11-01 Internetinė prieiga: <https://www.britannica.com/topic/Council-of-Europe>;
 31. Gelder, K. (2021). Nijmegen, Rijswijk, Utrecht: The Peace Treaties of the Wars of Louis XIV. 2022-11-01 Internetinė prieiga: <https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/9783110591316-047/html?lang=en/>
 32. Grossberg, M. M. (2015). Yalta, a tripartite negotiation to form the post-war world/ 2022. 2022-11-01 Internetinė prieiga: <https://scholarworks.iupui.edu/bitstream/handle/1805/7978/Yalta%20-%20Matthew%20Grossberg.pdf?sequence=1>;
 33. How Maastricht changed Europe (2022). 2022-11-01 Internetinė prieiga: <https://www.consilium.europa.eu/en/maastricht-treaty/>;
 34. Karo pabaiga ir rezultatai, Vestfalijos taika. Vestfalijos taika ir jos reikšmė. Susitarimai dėl Šventosios Romos imperijos konstitucijos. (2022). 2022-11-02 Internetinė prieiga: <https://srcaltufevo.ru/lt/okonchanie-i-itogi-voiny-vestfalskii-mir-vestfalskii-mir-i-ego.html>;
 35. Kempinski, B. 2022. New donor-funded Support Programme for Ukraine. 2022. 2022-11-01 Internetinė prieiga: <https://www.osce.org/chairmanship/530219>;
 36. Kirtiklis, K. (2018). K. Kirtiklis: Th. Hobbesas ilgisi tvirtos rankos. 2022-11-01 Internetinė prieiga: <https://www.vz.lt/premium/verslo-klase/2018/12/09/k-kirtiklis-th-hobbesas-ilgisi-tvirtos-rankos>;
 37. Laskar, M. E. (2013). Summary of Social Contract Theory by Hobbes, Locke and Rousseau. 2022-11-01 Internetinė prieiga: https://www.researchgate.net/publication/261181816_Summary_of_Social_Contract_Theory_by_Hobbes_Locke_and_Rousseau/link/59eb253baca272cdddb694/download;
 38. Lesaffer, R. (2022). The Congress of Vienna (1814–1815). 2022-11-01 Internetinė prieiga: [https://opil.ouplaw.com/page/co...The Congress of Vienna \(1814–1815\)- Oxford Public International Law](https://opil.ouplaw.com/page/co...The Congress of Vienna (1814–1815)- Oxford Public International Law);

39. Locke's Political Philosophy (2020). 2022-11-01 Internetinė prieiga: https://plato-stanford-edu.translate.google/entries/lockepolitical/?__x_tr_sl=en&__x_tr_tl=lt&__x_tr_hl=lt&__x_tr_pto=sc;
40. Lobey, S. (2005). History, Role, and Activities of the Council of Europe: Facts, Figures and Information Sources. 2022-11-01 Internetinė prieiga: https://www.nyulawglobal.org/globalex/Council_of_Europe.html;
41. Mengshu, Z. (2020). A Brief Overview of Alexander Wendt's Constructivism. 2022-11-01 Internetinė prieiga: <https://www.e-ir.info/2020/05/19/a-brief-overview-of-alexander-wendts-constructivism/>
42. NATO 2022 strategic concept. 2022-11-01 Internetinė prieiga: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept.pdf
43. NATO tikslas, 2022. Oficiali NATO internetinė svetainė, 2022. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_68144.htm;
44. Neff, S. C. (2012). Hugo Grotius on the Law of War and Peace. Cambridge University Press. 2022-11-01 Internetinė prieiga: http://assets.cambridge.org/9780521197786/frontmatter/9780521197786_frontmatter.pdf;
45. Ogawa, K. (2022). What we do. Oficiali JT internetinė svetainė. 2022. 2022-11-01 Internetinė prieiga: <https://careers.un.org/lbw/home.aspx?viewtype=wwd&lang=en-us>;
46. Patton, S. (2019). The Peace of Westphalia and its Effects on International Relations, Diplomacy and Foreign Policy. 2022-11-01 Internetinė prieiga: https://digitalcommons.lasalle.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1146&context=the_histories;
47. Sadler, G. B. (2010). The States of Nature in Hobbes' Leviathan. 2022-11-01 Internetinė prieiga: https://digitalcommons.uncfsu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1010&context=govt_hist_wp;
48. Santykiai su Ukraina, 2022. Oficiali NATO internetinė svetainė, 2022. 2022-11-01 Internetinė prieiga: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_37750.htm?;
49. Satkauskas, R. (2022). Šimtmetis tarptautinėje bendrijoje: tarptautinė teisė ir Lietuvos valstybingumas. Vol. 123, pp. 133–151 DOI: 2022-11-01 Internetinė prieiga: <https://doi.org/10.15388/Teise.2022.123.9>;
50. Sokolska, A. (2022). Nicos sutartis ir Konventas dėl Europos ateities. 2022. 2022-11-01 Internetinė prieiga: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/lt/sheet/4/nicos-sutartis-ir-konventas-del-europos-ateities>;

51. Stipresnė ES saugumo ir gynybos srityje, 2018. Oficiali ES internetinė svetainė 2022. 2022-11-01 Internetinė prieiga: https://www.eeas.europa.eu/eeas/stronger-eu-security-and-defence_en;
52. Taraskevicius, E. (2022). Tarptautinė teisė. 2022-11-01 Internetinė prieiga: <https://click.adaads.com/1864795/104705/>;
53. Tautų Sąjungos Paktas (1920). 2022-11-01 Internetinė prieiga: https://libraryresources.unog.ch/ld.php?content_id=32971179;
54. The Peace of Westphalia and Sovereignty. 2022. Internetinė prieiga: <https://courses.lumenlearning.com/atd-herkimer-westerncivilization/>;
55. The Peace of Westphalia (1648) as a Secular Constitution. Benjamin Straumann. (2007). Internetinė prieiga: <https://www.iilj.org/>;
56. The Yalta Conference, 1945. 2022. 2022-11-01 Internetinė prieiga: <https://www.bbc.co.uk/bitesize/guides/z3h9mnb/revision/3>;
57. The Covenant of the League of Nations (2022). 2022-11-01 Internetinė prieiga: https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&url=https://www.ungeneva.org/en/library-archives/league-of-nations/covenant&ved=2ahUKEwix0eiv8-P7AhUCXfEDHUOtBhEQFnoECACQBQ&usg=AOvVaw30_DBWYyRRg8CkEQOS4J9g
58. The text of the agreements reached at the Crimea (Yalta) Conference (2022). 2022. 2022-11-01 Internetinė prieiga: <https://usa.usembassy.de/etexts/ga3-450211.pdf>
59. Tischer, A. (2021). Peace of Westphalia (1648). 2022-11-01 Internetinė prieiga: <https://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199743292/obo-9780199743292-0073.xml>;
60. Tuckness, A. Locke's Political Philosophy. 2022-11-01 Internetinė prieiga: <https://plato.stanford.edu/entries/locke-political/>
61. Ward, L. (2017). "Thomas Hobbes and John Locke on a Liberal Right of Secession", Political Research Quarterly, 70(4): 876–888. https://www.researchgate.net/publication/317989108_Thomas_Hobbes_and_John_Locke_on_a_Liberal_Right_of_Secession
62. Waxman, O. B. (2019). 5 Things to Know About the League of Nations. 2022-11-01 Internetinė prieiga: https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&url=https://time.com/5507628/league-of-nations-history-legacy/&ved=2ahUKEwjRubD45-P7AhWYSvEDHU3_Dfw4ChAWegQIAxAB&usg=AOvVaw00C_skQBCY93BDcgiwXdHd;
63. Waltz, K. (1979). Theory of International Politics First Edition. Boston: Addison-Wesley

64. Wendt, A. (1999) *Social Theory of International Politics* First Edition. Cambridge: Cambridge University Press;
65. Williams, G. (2022). "Thomas Hobbes: Moral and Political Philosophy". *Internet Encyclopaedia of Philosophy*.